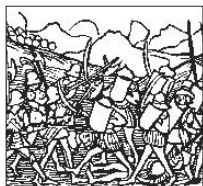

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2023. szeptember
XXX. évfolyam 3. szám

– Ismeritek azt a viccet, ami úgy kezdődik, hogy tíz rendőr focizik a Dózsa pályán?

– Halkabban főhadnagy elvtárs, 1952-ben ezzel nem viccelünk, mert még baj lehet belőle!

– Ugyan már mi történhet, legföljebb kiderül, hogy lejt a pálya.

– Szó sem lehet semmilyen viccről, mindannyian tudjuk, mi történt tavaly Szűcs Sanyival. Nem tréfáltak, előre kitervelten csapdába csalták, majd felkötötték. Tudomásul kell vennünk, hogy a Budapesti Dózsa Sportegyesület játékosaként két egyenruhát viselünk. Az egyik a lila-fehér mez, a másik a rendőr zubbony, amit a Belügyminisztérium aggatott ránk.

– Mi a klott gatyát és a trikót jobban szeretjük a mundérnál, és inkább egy becsúzás után szeretnénk csillagokat látni, mint egymás váll-lapján. A jelszavunk a támadás, nem pedig a rend-védelem.

– Csöndesebben fiúk, itt a Zrínyi utcai BM palotában a falnak is füle van!

– Én mégis visszatérek a viccre: miért éppen tíz rendőr focizik és miért nem tizenegy?

– Mert Kiss II, Virágh, Egresi, Horváth, Várhidi, Gyurik, Farsang, Tóth, Henni és Balogh már rendőr főhadnagyk, de Pásztor Istvánt, utánpótláskorú játékosként még nem avatták rendőrré. Ezért látható ezen a rólunk készült fényképen civilben, és talán épp ezért oly széles a mosoly az arcán. □ *Barta Flóra*

Rendőrségi ügyek „kis-Amerikában”

„Csontos Imre községünk átke-
lési révének bérlője panaszt
emelt a bírónál, hogy dacára a
tilalomnak valami Budai István
saját szakállára üzletszerűleg
csolnakon eszközli az átkelést a Dunán. Na-
gyon természetesen mivel nincs ellenőrzés, így
a csempészetet is elősegíti, sőt éjnek idején bár-
kit átszállít a Dunán. A bíró nem hajlandó ezen
üzérkedésnek gátat vetni, noha a község mint
tulajdonos is kárt szenved. Figyelmeztetjük a
rendőrséget, hogy tegyen valamit ennek meg-
gátlására.” (Ujpesti Közlöny, 1891. július 12.)

„Ujpesten péntekről szombatra virradó
éjjel vakmerő betörést követtek el. Fölmásztak
egy kötélre a Főút [ma: Árpád út] egyik házá-
nak első emeletén lakó Horner esperesplébá-
nos lakásának erkélyére, onnan pedig belopóz-
tak a szobába. [...] A szomszéd szobában aludt
az esperes, de semmi zajt nem hallott. A betö-
rők összeszedték az összes ékszereket, kb. 2000
forint értékben és ugyanazon az úton, amelyen
jöttek, eltávoztak zsákmányukkal. A legérde-
kesebb a dologban, hogy az illető ház előtt van
egy rendőr állomása, de ez a rendőr akkor va-
lószerűleg az igazak és a boldogok álmát alud-
ta.” (Ujpesti Közlöny, 1891. november 5.)

„Hová lett a menyecske? Ez a fogas kér-
dés nagyon nyugtalanítja néhány nap óta Uj-
pest egyik derék fiatal iparosát, Klein Jánost.
[...] Klein János ugyanis január végén nagy
boldogan vezette haza Templom-utcai 9. szám
alatt lévő lakására az oltár mellől szép fiatal fe-
leségét Kanticzky Erzsébetet, néhány hétig
nem volt boldogabb pár náluknál egész Ujpes-
ten; a gerlepár nem turbékolta olyan szépen
szerelemről, boldogságról, mint ők turbékolnak
a csendes kis házi fészekben. És mégis, midőn
egy napon, február 14-én a munkából fáradtan
hazatért, a boldog férj, nem kis rémületére üre-
sen találta fészket, a szerelmes szép asszonyka
kirepült belőle. [...] A férj várt, hogy majd csak
visszatér, de bizony napok, sőt hetek múltak,
de a tubica csak nem tért vissza [...] mit tehe-
tett egyebet a boldogtalan Klein, minthogy a
rendőrséghez fordult, tudják meg, hol merre
van az a rossz asszony? A rendőrség most min-

denfelé keresi s talán sikerül neki valahol nyo-
mára akadni.” (Ujpesti Hirlap, 1899. április 9.)

„Vakmerő rablógyilkossági kísérlet
tetteit kerítették ma kézre 3 napi nyomozás
után Bolla István és Mészáros Dávid fővárosi
detektívek. E hó 25-én délután 6 óra tájt be-
zörgetett valaki Sziogyártó Zoltán állami taní-
tó rácsos kapuján, ki Ujpesten a Nyár-utcában
lakik feleségével. [...] Sziogyártó a zörgetésre
azonnal kijött, de mikor látta, hogy teljesen
idegen ember áll a kapu előtt, megkérdezte
előbb tőle, hogy mit akar. – Majd megmon-
dom, ha bebocsát felelte durván az ismeretlen.
Sziogyártó rosszat sejtve, rászólt, hogy hordja
el magát, mire az ismeretlen villámgyorsan
átvetette magát a kerítésen s az udvaron levő
baltáért futva, azzal egy szempillantás alatt le-
ütötte az ajtó zárát. [...] Az ismeretlen ezután
baltával a kezében a ház felé futó tanító után
rohant. Sziogyártó segítségért kiabált, s fele-
sége [...] csodás lélekjelenléttel a szobába ro-
hant s lekapva a falról a férje hatlövétű revol-
verét [...] elkiáltta magát: – Vissza vagy le-
lövöm! A villogó szemű rabló erre megdöb-
bent, s baltát leeresztette s mialatt Sziogyártó-
né a mellének szegzett revolverrel közeledett,
a rabló elvesztette hidegvérét s a kerítésen
keresztül kiugrott az utcára, ahol a férj segély-
kiáltásaira több ember futott össze... [...] A
jómadarak testvérek. Az egyik Rupp Gyula
verklis, a másiknak a keresztnévét még nem
tudják, ez foglalkozásra nézve facér pincér.”
(Ujpesti Hirlap, 1899. április 30.)

„[...] egy szénatéri lakó [...] arra óhajtja
felhívni a rendőrség figyelmét, hogy a Széna
téren [ma: Tanoda tér] nap-nap után 25-30
tizenöt-tizenhat éves dologkerülő suhanc szo-
kott a sertésvásári korláton belül összeverődni,
ahol kártyázás és éktelen káromkodás közben
a személy- és közbiztonság veszélyeztetésére
oktatják egymást. A másik panaszlevelet a te-
mető környékéről kaptuk. Arra hívja fel benne
általunk írója a rendőrség figyelmét, hogy fel-
nőtt emberek sörös palackok mellett a síro-
kon, a kőlapokon kártyáznak.” (Ujpesti Hirlap,
1900. szeptember 9.)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelt elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
BARTA FLÓRA *fordító*
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár,*
gimnázium-igazgató
DR. HOLLÓSI ANTAL *sebészfőorvos,*
ny. orvos igazgató
IVÁNYI JÁNOS *okl. építőmérnök*
DR. KÖRÖS ANDRÁS *ny. kúriai*
bíró
DR. KÖRÖSNÉ DR. MIKIS MÁRTA
ny. tudományos munkatárs (OFI)
DR. LAKOS TIBOR *tudományos*
kutató
PETŐFI SÁNDOR *költő*
PRÓFUSZ JÓZSEF *újságíró,*
szerkesztő
ROJKÓ ANNAMÁRIA *újságíró,*
szerkesztő
PROF. DR. SALLAI JÁNOS *rendőr*
ezredes, tanszékvezető egyetemi tanár
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-*
gyűjtemény-vezető
DR. TÓSZEGI ZSUZSANNA
c. egyetemi docens (ELTE)

Kiadja: Újpest Önkormányzata
ISSN 1587-9763

Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2023. szeptember
XXX. évfolyam 3. szám

A Budapesti Dózsa futballistái rendőri egyenruhában az 1952. december 21-i évzáró díjátadón (Forrás: Rendőrmúzeum)

1	BARTA FLÓRA <i>Civil a pályán</i>
	Múltidéző
2	<i>Rendőrségi ügyek „kis-Amerikában”</i> Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
	Tanulmány
4	DR. KÖRÖS ANDRÁS <i>Szőlőbirtok adás-vevés – anno 1861</i>
7	TÓSZEGI ZSUZSANNA <i>Hölgyek az újpesti Wolfner családban. Az első és második nemzedék</i>
10	SALLAI JÁNOS <i>Újpest rendészete a dualizmus korában, 1. rész</i>
	Közlemények
12	IVÁNYI JÁNOS <i>60 éve tervezték az újpesti FÜSZÉRT raktárát</i>
15	ROJKÓ ANNAMÁRIA <i>Újabb epizódok Aschner Lipót életéből Sporttámogató, úri gavallériával</i>
18	KÖRÖSNÉ DR. MIKIS MÁRTA <i>„A reklám alapja az állandó feltűnő hirdetés”. Újpest élete a hirdetések tükrében, 5. rész</i>
20	DR. HOLLÓSI ANTAL <i>A telepes orvosoktól a „piros téglás épületig”, 1. rész</i>
22	PRÓFUSZ JÓZSEF <i>Az Óceán Községi Televízió és az Újpest Televízió története, 2. rész</i>
24	PETŐFI SÁNDOR <i>Szeptember végén</i>
24	LAKOS TIBOR <i>„Szentül hiszem, hogy az én mézesheteim a sárga tartanak”</i>
	Híres újpestiek
26	HIRMANN LÁSZLÓ <i>Galla Endre</i>
	Interjú
29	SZÖLLŐSY MARIANNE <i>Negyvenöt év az újpesti óvodások körében</i>
32	Helytörténeti hírek

Szőlőbirtok adás-vevés – anno 1861

Újpest története a szőlősgazdák betelepülésével kezdődött. Mint ismeretes, nagykarolyi gróf Károlyi István a fóti uradalomhoz tartozó megyeri pusztából a váci országúttól kelet felé eső István dombot szőlőültetés céljából kihasította, és 32 év időtartamra árendába [haszonbérbe] adta azoknak a házbirtokosoknak, akik szőlő telepítését és művelését vállalták. A kezdeményezés termékeny talajra talált: a gróf által 1831-ben kiadott unilaterális szerződést követően sorra jelentkeztek vállalkozók a telkek haszonbérbe vételére, közöttük Mildenerger Márton budafoki szőlősgazdával, aki a megalakult hegyközség első bírása lett. 1833-ban a telepesek a gróf anyagi segítségével kápolnát építettek a mai Baross utca vonalában haladó szekérút mellett, majd 1837-ben a gróftól az italmérés jogát is elnyerték. Mindennek betetőzéseként adta ki gróf Károlyi István 1840-ben az Új-Megyeren megtelepedni kívánó lakosoknak azt az alapítási oklevelet, amelyet ma Újpest „születésének” tekintünk és amely – haladó szellemének és előremutató rendelkezéseinek köszönhetően – a település XIX-XX. századi hihetetlenül gyors fejlődését lehetővé tette. [Az alapítólevél az Újpesti Helytörténeti Értesítő 1994/6. számában olvasható.]

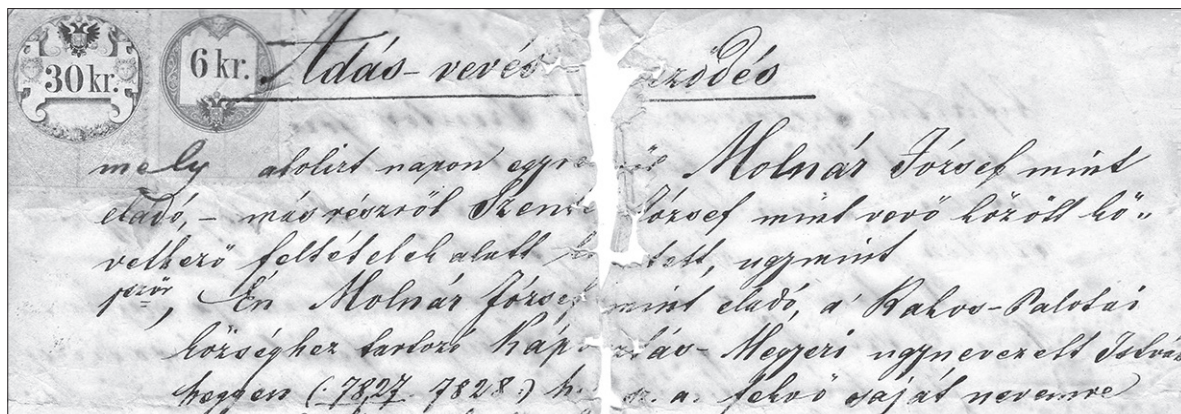
A hegyközségnek megalakulásakor 39 birtokosa volt, akik összesen 262 fertály szőlőt

béreltek (egy fertály 400 négyszögölnek, mai mértékegységben 1440 m²-nek felelt meg). Közéjük tartozott Molnár József számtartó [uradalmi könyvelő], aki 14 fertályt bérelt. Az évek múltával az eredetileg meghatározott időre kötött haszonbérleti szerződések örökhaszonbérletté módosultak, de a telekbirtokosok az 1850-es évektől kitartóan szorgalmazták, hogy törvényben biztosítsák számukra a haszonbér megváltásának, és ezzel a tulajdon megszerzésének jogát. Ennek általános rendezésére azonban csak az 1896. évi XXV. törvénycikkkel került sor, így azt megelőzően az új-megyeri birtokosok csak az uradalommal külön-külön megegyezve válthatták meg a telkeiket. Feltehetőleg így járt el Molnár József számtartó is, aki 1861-ben, mint tulajdonos adta el fent említett szőlőbirtokát Szentes Józsefnek, akinek a hagyatékában mindmáig megmaradt szerződést az alábbiakban betűhíven közöljük.

„Adás-vevési szerződés

mely alolirt napon egyésről Molnár József mint eladó, – más résztől Szentes József mint vevő között következő feltételek alatt kötöttet, ugymint

1ször, Én Molnár József mint eladó, a Rákos-Palotai községhez tartozó Káposztás-Megyeri ugynevezett István hegyen (:7827, 7828:) hrsz. a. fekvő saját nevemre telekkönyvezett 14 fertály szőlőt, rajta levő présházzal,

s ebben található minden butorok, szüretelő edények és öt darab vasas hordókkal együtt Szentes József urnak 8500 ftért 0/00 örök áron oly feltétel alatt adom el, miszerint vevő Szentes József ur ezen eladási árból, most említett szőlőbirtokomnak vevő Szentes József ur részére megtörtént telekkönyvi átíratás után, azonnal 6500 frtot 0/00. nekem eladónak készpénzben befizetni tartozzék, – s' a' még fizetetlen maradt 2000 frt 0/00. összeget pedig vevő Szentes József úr ezen szerződés aláírásától számítandó hat hónap folyama alatt, vagy az ekként kikötött hat hónap utolsó napján szintén készpénzben vevő Szentes József ur 6% kamataival együtt eladó Molnár József urnak megfizetni tartozzék, – szabadságában álván eladó Molnár József urnak ezen 2000 frt. 0/00. összeget addig is vevő Szentes József úr átírt szőlő birtokára – a vevő minden további kihaltatása nélkül – betábláztatni.

2^{or}, Én eladó Molnár József ezennel ünnepélyesen kinyilatkoztatom, miszerint beleegyezek abba, hogy a fentnevezett szőlőbirtokom és prэшázam – minden további kihaltatásom nélkül – vevő Szentes József úr nevére átíratathassék és átkebelezethessék.

3^{or}, Minden a fentemlített szőlőbirtokra vonatkozó hátralevő közterheket, ugymint az uradalmi hasznobéri, a' községi és közadót, hegyi-díjat mult év november 1ig eladó Molnár József úr kifizetni tartozván, – vevő Szentes József úr csupán e folyó 1860/61 évi fennevezett közterheket tartozik viselni; – nem különben az átíratási 's bélyeg díjokat szintén vevő úr köteles megfizetni.

A törvényes szavatosságot eladó vállalja magára.

4^{szér}, A szerződő felek a' felényen felül való rövidség miatti kármentesítés jogkedvezményéről ezennel ünnepélyesen lemondanak.

5^{ör}, Én Szentes József vevő jelen adás-vevési Szerződésbe fentemlített szőlőbirtokot 8500 fton 0/00 az az: nyolcz'ezer ötszáz forinton 0/00 örök áron Molnár József urtól megveszem, és a' fentebbi 1. 2. 3. és 4. pontokban foglalt feltételeknek pontosan eleget tenni ezennel magamat lekötölezem.

Pesten, 1861.'ki február 21'-kén

Szentes József Molnár József
mint vevő mint eladó
Király József mint Tanú Hikvényi Imre mint Tanú

Bemut 1861. Julius 5. ikt. sz. 4511.

Ezen szerződés alapján a Rákospalotai (7827, 7828) h.sz. fr. szőlőre nézve a' tulajdonjog Szentes József részére bekebelezetett. Tjk. 548.B. 2. alatt. –

Pest megye polg. törvsített telekkönyvi osztálya. –

jegyzette Mory

1861. Juli 6. Naplo 766. tét.

Sz.a. Nyolcvanhat forint

díj fizettetett

Hűbelfy díjbeszedő

körpecsét:

PEST-PILIS-SOLT T.E. VÁRMEGYÉK
TELEKKÖNYVI HIVAT.”

*

A kézzel írott kontraktus, az abban az időben létrejött megállapodások tipikus példája. Az adás-vevés megjelölés (a latin emptio-venditio, azaz vétel-eladás tükörfordítása) mai szóhasználattal adásvételt jelent. A mezőgazdasági ingatlanok eladására jellemző a telek alkotórészének tekinthető felépítmény (prэшház) megjelölése és azoknak az ingóságoknak (tartozékoknak) a feltüntetése, amelyek a rendeltetésszerű használathoz gazdaságilag szükségesek (pl. szüretelő edények, hordók). A precízen rögzített vételár, az egyösszegben fizetendő és a későbbi időpontban esedékes, kamatfizetéssel terhelt összeg megjelölése (a számoknál a 0/00 a krajcárok helyét jelöli), a hátraléknak az átírandó ingatanra terhelése és a telekkönyvi bekebelezésre [bejegyzésre] vonatkozó rendelkezések szintén gondos megfogalmazást mutatnak. A mai napig élő szokásoknak megfelelően állapodtak meg a felek a szőlőbirtokra vonatkozó, még ki nem fizetett közterhek és az átírási illeték viseléséről. Az eladó törvényes szavatossága az ingatlan per-, teher- és igénymentességét jelenti. A „felényen felül való rövidség miatti kármentesítés jogkedvezményéről való kölcsönös lemondás” a szolgáltatás-ellenszolgáltatás súlyos értékaránytalanúsága (ún. felén túli sérelem miatti kártalanítás) címén való fellépés lehetőségét zárja ki bármely fél részéről. Míg a telekkönyvi hatóságnak a szerződésre vezetett záradéka, az ingatlan tulajdonjog-változás közhiteles nyilvántartásban való rögzítését jelenti.

Érdemes kitérni a vevő személyére és további, Újpesthez kötődő életútjára is. A teljes nevén csíkygyergyói és mádэфalvi Szentés József, családóm legrégebben ide-települő őse, anyai ágon az úkapám volt. A XIX. század második felében aktívan vett részt a helyi közéletben. 1814-ben született Kolozsvárott, a század közepén Pestre települt, és 1855-ben, mint nevelőtanár fiú tan- és nevelőintézetet alapított, amely előbb a belvárosi Papnövelde, majd a Lipót utcában működött. A korabeli sajtó (Budapesti Hírlap) elismeréssel írt az intézet tevékenységéről, amely oktatási-nevelési téren „szilárd hitelt vívott ki” és Scitovszky János hercegprímás részéről is „kitüntető méltatásban” részesült (1859). Pontos dátuma nem ismert, hogy Szentés mikor költözött Újpestre, de Ugró Gyula Újpest monográfiája szerint 1865-től már községi esküdt [a községi előljáróság választott tagja], majd 1868-tól a nagyközség esküdtje volt. 1870-ben az újpesti oktatásügy felelőseként az iskolatanács elnöke, az 1872-ben felállított iskolaszéki „népgyűlésen” [népszavazáson] egyhangúlag megválasztott, majd 1875-től a képviselőtestület által további hat évre megerősített elnöke. 1879-ben a képviselőtestület megbízásából – az iskola-

Szentés József szőlőbirtokos, az újpesti iskolaszék elnöke

szék elnökeként – kérelemmel fordult a kormányhoz a 6-12 éves gyermekek népiskolai férőhelyének 800-ról 1600-ra bővítéséhez szükséges pénzügyi fedezet biztosítása céljából. Ugyanabban az évben, amikor a testület egy polgári iskola létesítéséről határozott, és bizottságot hozott létre a szükséges lépések megtétele érdekében, őt bízták meg annak vezetésével. Közvetlen lakókörnyezetére is gondot fordított: 1866-ban a káposztás-megyeri szőlőbirtokosok hegybírónak választották, és kezdeményezésére – a Hon című lap tudósítása szerint – „a hegyi kápolnához vezető közutat s a kápolna előtti köztér a legszebb akácfasorral kiültették, hogy a kápolnában minden ünnep- és vasárnapon tartandó istentisztelet alkalmával a közösség árnyékos fasorban járhasson”.

Szentés József, feleségével, Pfahler Amáliával és három leánygyermekével Újpesten, a Szentés villában élt (feltehetően a mai Baross utcában). Házában rendszeresen tartottak estélyeket, amelyeken, a korabeli sajtó (Fővárosi Lapok) szerint „budapestiekből álló, díszes társaságot” is fogadtak, a bevételt jótékonyági célokra fordították. Úkapám 1888-ban „hosszas szenvedés után és a halotti szentségek ájtatos felvétele után” fejezte be földi életét. 1878. szeptember 9-én kelt végrendeletében szeretett lakóhelyéről sem feledkezett meg: könyvtárát az újpesti községi iskolára hagyta, az ott létesített kisdudóvára és árvaházra, valamint az építendő római katolikus templomra 100-100 forintot hagyományozott azzal a feltétellel, hogy ezen összegek akkor fizetessenek ki, ha örökösei megosztottak. Mint egykori nevelőtanár, az iskolaügy és az oktatás-nevelés elkötelezett támogatója, lányai neveltetése fejében a korábban említett fiúnevelő intézete teljes gyűjteményét a pesti Angolkisasszonyok zárdájának adományozta. [A végrendeletet teljes terjedelmében – családi fotóval illusztrálva – az Újpesti Helytörténeti Értesítő 1996/3. száma közölte.]

Mindezek alapján, mint Szentés József ma is Újpesten élő, egyenes ági le- származottja, úgy érzem, kimondhatom: a szőlőbirtok megvételével és Új-Megyerre (Újpestre) településével városunk sokat nyert a személye által. □

Hölgyek az újpesti Wolfner családban

Az első és második nemzedék

Az Újpest felvirágoztatásáért oly sokat tett Wolfnerekről írt cikksorozatunk főszereplői a gyártulajdonos férfiak voltak, akiknek a sikereihez azonban szerető édesanyjuk és feleségük is nagyban hozzájárult. A folytatásban a család hölgytagjait, a két alapító és fivéreinek házastársait, illetve Lajos lányát mutatjuk be.

A főurakon kívül kevés famíliának ismerjük a XVIII-XIX. századi történetét. Így van ez a morvaországi Netraschitzban élt Wolfner családdal is. A családfő, Joseph Wolfner és felesége, Rosa Günsberg lakhelye és hat gyermekének neve megtalálható a Geni.com adatbázisban. Egy levéltári iratból azonban kiderült, hogy a házaspárnak hét felnőttkorú gyermeke volt.

A négy fiú, Nathan (Nándor), Sigmund (Zsigmond), Julius (Gyula) és Ludwig (Lajos) 1830 körül települt át Magyarországra, ahol a keresztnevüket már magyaros formában használták. A Geni.com szerint Regina és Terezia férjhez ment, gyermekeik is születtek. Az Országos Levéltárban megőrzött egyik gyászjelentésen azonban Ernestine is szerepel a gyászoló férj, Wolfner Gyula testvérei között. Ernestine valószínűleg fiatal korában elhunyt, mert a neve többé nem olvasható a fiverei haláláról szóló, későbbi értesítéseken.

A kereskedéssel foglalkozó legidősebb fiú, Nándor negyven éves korában, 1843-ban vette feleségül az akkor 19 éves Roza Wittels-hofert. A házaspárnak négy gyermeke született. Egy újsághír szerint Roza hosszú éveken át támogatta a pesti zsidó nőegylet árvaházait. Férje 1877-ben bekövetkezett halála után Roza asszony hosszú ideig élt özvegyen: a neve szerepel egyik sógornője 1910. évi gyászjelentésén.

Wolfner Zsigmond és az akkor 21 éves Pfeifer Anna (Nanette) 1843-ban tartotta az esküvőjét. Az 1881-ben, 70 évesen meghalt

férj ismert fakereskedő cég tulajdonosa volt. A 38 évig tartó, gyermektelen házasság után özvegyen maradt Nanette jelentős összegeket fordított jótékony célokra. Férje emlékére 1902-ben „Wolfner Zsigmond és Anna” néven 4450 koronás alapítványt tett, amelyből tehetséges fiatalok részesültek ösztöndíjban. Wolfner Zsigmondnét először 1888-ban, majd számos további alkalommal megválasztották a Pesti Izraelita Nőegylet vezetőségi tagjává. 1903-ban egyik sógornőjével, Wolfner Józsefnével együtt lett a jótékony szervezet választmányi tagja. Nanette hosszú özvegység után, 88 évesen hunyt el 1910-ben.

Korábban nem állt rendelkezésre adat Wolfner Gyula házasságáról, ezért a gyáralapító fiverről sokan azt írták, aggregényként élte le életét. E sorok szerzőjének levéltári kutatásai során azonban előkerült két német nyelvű irat, amely szerint Gyula 1851 őszén Sopronban (akkori nevén Oedenburgban) esküdött örök

Wolfner Gyuláné Oppenheim Karolina (A Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár engedélyével)

hűséget Caroline Oppenheimnek. Úgy tűnik, Caroline árva lehetett, mert az esküvői meghívót a nagybácsi és a nagynéni írta alá.

Nincs tudomásunk arról, hogy a házasságból gyermek született volna. A Wolfner házaspár tizennégy évig tartó együttélésének Caroline 33 éves korában, 1865. január 7-én bekövetkezett halála vetett véget.

Lajos az unokatestvérének, Beimel Jakabnak, a tőzsdetanács későbbi alelnökének húgát, Karolinát vette feleségül 1855-ben. A család neve ismerős, hiszen Gyula a saját vállalkozása megalapítása előtt a Beimel és Netter cégnél dolgozott.

Az 1835-ben született Beimel Karolina húsz évesen ment férjhez a nála 11 évvel idősebb Wolfner Lajoshoz. Az asszony 1856 és 1868 között hét gyermeket szült, akik közül hatan megérték a felnőttkort. Karolina viszonylag fiatalon, 56 évesen halt meg 1891. január 30-án, így nem érhetette meg sem családjának nemesi rangra emelését, sem azt, hogy egyik fiának, Tivadarnak a király bárói rangot adományozott. Karolinát hat gyermeke, öt unokája és népes rokonsága gyászolta.

A Wolfner-gyár történetének ismertetében nagy tisztelettel hajtunk fejet az előtt az édesanya előtt, akinek fiai komoly hozzáéréssel, kitartó szorgalommal, lelkes hazafisággal szolgálták szülővárosukat, Újpestet és választott hazájukat, Magyarországot.

Wolfner Lajos és Beimel Karolina Józseffel és Nándorral (Magántulajdon)

Itt lát először napvilágot az a szép felvétel, amely az akkor még kétgyermekes családról készült az 1860-as évek elején.

A család egyetlen leányát, az 1861-ben született Ilonát (Ilkát) 22 éves korában jegyezte el Sámuel Lázár ügyvéd, akit sógorával, Wolfner Tivadarral egy időben, 1896-ban választottak országgyűlési képviselővé. A jó módú földbirtokos családból származott Sámuel Lázár jogi egyetemet végzett. 1875-től önálló ügyvédként több iparvállalatot, köztük a Wolfner-gyárat is képviselte. A később udvari tanácsosi rangra emelt férj fontos szerepet játszott Budapest társadalmi és gazdasági életében, tevékeny részt vállalva a város fejlesztésében.

A Sámuel házaspárnak két gyermeke volt, József és Jolán. Wolfner Ilka 1911-ben temette el 62 éves férjét, 1925-ben pedig 39 éves lányát. Arra vonatkozóan nincs adatunk, hogy az idős édesanya tudott-e fia tragikus sorsáról. Józsefet 1944. december 23-án a nyilasok elhurcolták és megölték. Ilka nem sokkal később, 1945. január 31-én halt meg.

A kor szokásaitól eltérően Wolfner József fiatalon, 26 évesen vezette oltár elé a dúsgazdag nagykereskedő, Heidlberg Lipót 22 éves leányát, Jozefint. Az örömapa jóvoltából a menyasszony jelentős hozománnyal érkezett a házasságba 1882 májusában.

Wolfner József életfelfogására jellemző, hogy a hosszú házasság alatt a Wolfner-gyárból befolyt jövedelmet közös szerzeménynek tekintette, felesége hozományát viszont nem, így Jozefinre a teljes örökség felét hagyományozta. A Wolfner-vagyon másik felét három gyermekük, Erzsébet, Emília és György egyenlő arányban felosztva örökölte.

Férje 1932. évi halála után Jozefin még 9 évig élt. Élete végén az idős özvegyet nagy tragédia érte: 1940-ben neki kellett eltemettetnie az 50 éves korában váratlanul elhunyt fiát, a nagytehetségű Györgyöt. Jozefin alig egy évvel élte túl fia halálát.

1890-ben Varsóban fényes külsőségek közepette tartotta meg esküvőjét Wolfner Nándor és Levy Margitta. A menyasszony édesapja, a varsói hitközség elnöke az akkor Oroszországhoz tartozó hatalmas terület egyik leggazdagabb kereskedője és gyárosa volt. A szintén tehetőس famíliából származott

örömanynak, Herzfelder Camillának az egyik testvére, Herzfelder Izidor a magyar fővárosban telepedett le. Könnyen lehet, hogy Nándor a pesti rokonság révén ismerte meg jövőbelijét, leendő sógornőjének nővérét: Nándor öccse, Tivadar ugyanis Herzfelder lányt vett feleségül. Nándor és Margitta esküvője után nem sokkal Margitta egyik húga, Alice szintén Pestre költözött, akit később az ismert pesti üzletember, Lederer Arthur vett feleségül.

Margittát rövidesen megismerte Budapest előkelő, művelt társasága, amelynek körében irodalom- és művészszeretete és a magyar nyelv iránti érdeklődése révén nagy elismertséget vívott ki magának. Az ifjú házassoknak 1893-ban megszületett a kislányuk. Karolin mindössze 3 éves volt, amikor 26 éves édesanyja egy gyors lefolyású betegségben elhunyt. A 38 évesen megözvegyült férj egyedül nevelte fel leányát. Míg négy fivére a családi sírboltban nyugszik, Nándor a feleségével közös sírba temetkezett, hogy imádott hitvese mellett aludhassa örök álmát.

A Pozsony környékén élő Herzfelder Izidor és felesége, Emma Steiner házasságából két gyermek, Harry (Ármin) és Margit (Mária Gitta) származott. A Herzfeldereket már 1840-ben a legjelentősebb nagykereskedők között tartották számon. Az 1872-ben született Mária Gitta igen jó anyagi körülmények között nevelkedett. A kislány 9 éves korában árvaságra jutott, de édesapja jelentős hagyatéka továbbra is magas színvonalú megélhetést biztosított a családnak. Gitta 21 éves korában, 1893 júniusában házasodott össze a 29 éves korára már komoly vagyonnal bíró gyárossal, Wolfner Tivadarral. Az ara jótekonyságáról híres édesanyja, aki a karitatív szervezetek ismert támogatója volt, Bálvány utcai bérházát az ifjú házassoknak ajándékozta. Tivadar és Gitta családja igen gyorsan gyarapodott: 1894 és 1898 között jött világra négy gyermekük, János, Vera, Lili és András.

Gitta méltó társa volt az ország egyik leggazdagabb családjához tartozó férjének. Az asszonyt nem szédítette meg sem a nemesi cím, sem Ferenc József császár számos meghívása, sem a bárói rang. A báróné hatalmas összegeket áldozott jótekonny intézmények támogatására. Ő alapította az Országos Magyar Izraelita

Közművelődési Egyesület könyvtárát. Idejét nem fényűző társasági eseményekre, hanem négy gyermekének nevelésére, majd unokáira fordította, később éveken át odaadóan ápolta súlyosan beteg férjét.

Gitta asszony nem élt hosszú életet. A legszörnyűbb korszak bekövetkezte előtt, 1940-ben hunyt el, így nem kellett megsemmiesednie sem a zsidóüldözést, sem eltemetnie az 1945-ben, 47 éves korában elhunyt fiát, András bárót.

Wolfner Gyula 1898-ban nősült meg, ám Brüll Hedvig személyében nem sikerült a sógornőihez hasonló egyéniségű feleséget választania. Apósa, Brüll Ármin szintén a gyorsan meggazdagodott milliomos üzletemberek közé tartozott, aki gazdag hozományt adott az esküvőkor még kiskorú lányának. Hamarosan megszületett a két gyermek, Anna és László, de a házaspár már 1904-ben elvált. Hedvig 1906-ban újra férjhez ment a vagyonos megyeri Krausz Izidorhoz, de második férjétől nem született gyermeke.

Hedvig fontoskodó természetéről több fennmaradt levele tanúskodik. Képtelen volt belenyugodni, hogy állandó felügyeletre szoruló beteg lánya, Anna sorsát Gyula tartja kézben. A válás után három évtizeddel is ostromolta a fiát: „kérdézd meg a Bőrkirályt, Apádat”, miért nem költözteti haza Innsbruckból Annát? Mint írja, szívesen összeköltözne vele Anna lakásában, „amíg egy férjecske” nem helyettesíti őt. László válaszevele – ha ugyan megíródott – nem került elő a levéltárak mélyéről. *(Folytatjuk...)*

Báró Wolfner Tivadarné Herzfelder Gitta nagybeteg férjével és unokájával, Halmy Sándorral (Kiss Gábor gyűjteményéből)

Újpest rendészete a dualizmus korában,

1. rész

A magyar rendészet történetben Újpest sajátos helyet foglal el. A település a megalapításától kezdve gyors fejlődésnek indult és – a sikeres község-, majd városvezetés munkájának is köszönhetően – jelentősége folyamatosan nőtt előbb Pest, majd 1873-at követően Budapest közvetlen szomszédságában. A település önállósága és a főváros közelsége egyaránt hatást gyakorolt a helyi rendfenntartás alakulására.

Magyarországon a 19. század második felében indult el az a folyamat, amely az országos jellegű, állami rendőrség felállítása felé haladt, miközben a rendészeti közeletben egy sor municipális, községi és városi rendőrség működött. Pest, Buda, Óbuda és a Margitsziget egyesülése jelentette az egységes rendszer kialakításához vezető úton az első lépést. 1873-ban Budapest lett az ország fővárosa. Ezzel egyidőben – a települések rendőrségeinek összevonásával – fővárosi rendőrség néven megalapították az első állami rendőrséget Magyarországon.

A dualizmus idején az egész ország, így Budapest és Újpest gazdasági és társadalmi fellendülése rendkívül felgyorsult, és eközben lényegesen emelkedett a lakosság lélekszáma is. Ezzel párhuzamosan azonban úgy a fővárosban, mint az agglomerációban jelentősen megnőtt a bűnözés is. Ez azt jelentette, hogy Budapest a területi bővülésével kiterjedtebb terepet és széleskörűbb lehetőségeket „biztosított” a bűnözőknek. Ezeket a hatásokat tovább erősítették a környékbeli települések azáltal, hogy a Budapesten bűncselekményt elkövetett, vagy onnan kitiltott személyek számára jó rejtőzködési területet jelentettek, illetve – akár akaraton kívül is – menedéket nyújtottak nekik. Különösen igaznak bizonyult e szerep Újpest esetében, amelyet a budapesti főkapitány a Magyar Közigazgatás, 1887. évi 48. számában megjelent Közrendészet Új-

pest című cikkében úgy jellemzett, hogy a „főváros gazembereinek asyluma” (menedéke). Úgy vélte, hogy minden bűnöző, tolvaj, kerítőnő, betörő Újpesten szervezi meg bűncselekményeinek elkövetését és éjjel onnan indul betörni, rabolni, és oda érkezik a zsákmányszerzésről. A fővárosi rendőrség ezért vette tervbe már a 1880-as évek közepén, hogy a hatáskörét Újpestre is kiterjeszti.

Ebben az időszakban Újpest község Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez tartozott, amely előjáróságának nem tetszett ez a terv, mert illetékességi-hatásköri vitától tartottak. Természetesen nem tetszett a főváros terve magának Újpest község vezetésének sem. Az alispán a fővárosban javasolt felállítani egy főszolgabírói hivatalt, amely illetékes lett volna a Budapest környéki falvakban a rendfenntartásra. Újpest „nem csupán a finansziális részétől fél, mely a községre nagy terhet róna, de talán attól is, hogy az állami rendőrség hatásköre mellett mindinkább kirívóbbá válnék az ottani közigazgatási közegek tehetségének és erélyének kezdetlegessége, s korlátozhatnák a zavarosban való halászás iránti hagyományos előszeretet gyakorlata. Ezért a községi képviselőtestület ragaszkodik az alispán indítványához, ama változtatással, hogy a főszolgabírói székhely Újpesten legyen, hajlandó exkluzív közegeinek a számát is szaporítani, s szívesen lát egy szakasz csendőrt” – olvasható a Magyar Közigazgatás említett cikkében. A közigazgatás szakemberei szerint a fővárosi rendőrség illetékességének, hatáskörének kiterjesztése kétségtávol okozhatott volna zavart, de a közbiztonság szempontjából mindenképp meggondolandó tervnek tűnt. Az már akkor látható volt, hogy mind a főváros, mind Újpest rohamos fejlődéséből adódóan mindkét település lakossága gyorsan növekszik majd, amellyel párhuzamosan a települések határai közelíteni fognak egymáshoz. Már akkor, a 19. század végén vizionálták, hogy a fő-

város előbb vagy utóbb be fogja kebelezni a települést, amelyre végül 1950-ben került sor. A másik javaslat, Újpest rendészeti célból történő fővárosi rendőrség alá rendelése, a fővárosi rendőrfőkapitány elképzelése volt. Javaslat 1887-ben a Fővárosi Közigazgatási Bizottság ülésén is szóba került. Megismételte a kialakult helyzetből adódó közbiztonsági problémákat, amely miatt elsősorban Újpesten és egy másik főváros közeli községben, Kispesten kritikus a helyzet. A főkapitány a Magyar Közigazgatás, 1887. évi 37. számában úgy fogalmaz: „Újpest és Kispestnek a főváros rendészeti viszonyaira zavarólag ható helyzete, mely abban áll, hogy a fővárosból kiutasított veszedelmes elemek leginkább e két községben szoktak meghúzódni s ottan főzik ki a főváros lakosai ellen gonosz terveiket”. Továbbá „A fővárosi rendőrségnek majd minden egyes bűntény elkövetése után ki kell terjesztenie a nyomozást Újpestre. Nagy baj az is, hogy a közlekedés Újpest és a főváros között nagyon könnyű lévén, a fővárosnak a beléje igyekvő veszedelmes elemek elől való elzárása szerfelett nehéz s nem járhat teljes sikerrel, azonban mégis csak ehhez a módhoz kell bizonyos alkalmakkor folyamodni, mind a mellett, hogy kitűnt, mily sok módot ki tudnak találni a bejutásra. A bajt pedig tetetözi az, hogy Újpesten egy egészen sajátos rendőrség van”.

A kialakult helyzetre a főkapitány azt javasolta, hogy Újpesten állítsanak fel egy rendőrkapitányságot, amelyhez kellő számban biztosítsanak lovas, gyalogos rendőröket és detektíveket.

A kialakult helyzet rendészeti területen való megoldását egyértelműen Újpest főváros-hoz csatolása jelentette. A Magyar Közigazgatás 1889. évi 49. számának „A Budapest fővárosi államrendőrség hatáskörének Újpest és Rákospalota községek területére kiterjesztéséről” szóló írása szerint: „Újpestnek a fővárosi rendőrség működési körébe való bevonása nem új eszme; szóban volt az már 1880-ban, a fővárosi rendőrségről szóló törvényjavaslat összeállításakor is, de költségkímélés szempontjából akkor el lett mellőzve”. Ugyanakkor már abban az időben is elképzelhetőnek tartották, hogy nemcsak rendészeti, hanem közigazgatásilag is a főváros-hoz kellene csatolni Újpestet. Sőt, nemcsak Újpestet, hanem Rákospalotát is.

Az utóbbi, azaz a közigazgatási bekebelezés nem kapott elég támogatottságot, így egy időre lekerült a napirendről. A készülő jogszabály-tervezetekben – amelyek a Magyar Közigazgatás 1889/49. számában láttak napvilágot – fontosnak tartották azokat a garanciákat, amelyek továbbra is biztosították a vármegyei és községi autonómiát. Ezek a garanciák a következők voltak:

„a) az Újpest és Rákospalota községek rendőri viszonyait tárgyzó, az idő szerint hatályban lévő községi és vármegyei szabályrendeletek megfelelően átalakítandók és kiegészítendők a községi szabályrendeletek a vármegyei törvényhatóság által eszközölt átvizsgálás után megerősítés végett szintén felvén a belügyminiszterhez terjesztendők;

b) ha az illetékes hatóságok a törvény által rájuk rótt kötelezettségüknek a belügyminiszter által kitűzendő határidő alatt kellőképpen eleget nem tesznek: a belügyminiszter rendeleti úton intézkedik;

c) felhatalmaztatik a belügyminiszter, hogy a nevezett községek rendőri viszonyaira vonatkozó szabályrendeletek és határozatok közhírré tételének módozatairól rendeleti úton intézkedjék”.

A fenti előzmények alapján született meg az 1889. évi XLVI. törvénycikk, a Budapest fővárosi rendőrség hatáskörének kiterjesztéséről Új-Pest és Rákospalota községek területére.

(Folytatjuk...)

A Fővárosi Rendőrség újonnan rendszeresített sisakjának bemutatója (Forrás: Tolnay Világlapja, 1907/3. szám)

60 éve tervezték az újpesti FÜSZÉRT raktárat

Az újpesti telek, amelyen több mint két emberöltő óta a Budapesti Fűszer- és Édesség-nagykereskedelmi Vállalat (FÜSZÉRT) raktára található, mintegy 130 éven keresztül – az 1990-es évek privatizációjáig – szolgálta az élelmiszeripart. Elsőként, 1860 és '62 között Egyedi Lajos alapított itt szeszgyárat, amely egy 1882-es kiadású térképen, már mint Stern Izidor Szeszgyára szerepel. A korabeli térképek tanúsága szerint a szeszgyár területét a Fő (ma: Árpád), a Löwy (ma: Aradi), a Bocskai, a Percz (ma: Temesvári) utcák határolták. Az iparterületet 1894-ben a Fő utcáról, majd 1912-től a Pozsonyi útról leágazó iparvágány kötötte össze a vasút fővonalával. Akkoriban a Gyár (ma: Munkásotthon) utca csak „félíg” nyúlt be az üzemi területre. A Csányi utca – amelynek tengelyében az a patak folyt, amely a Gyáli tó vizét a Dunába vezette – a Csatorna utca nevet viselte, és a gyáron nem haladt keresztül. 1927-ben az üzem még a korábbi határokkal szerepelt a térképen, de 1935-ben már a Csányi utca határolta a területet. 1940-ben a Központi Sóraktár működött itt, amely ellátta a várost az egyik legfontosabb élelmiszeripari alapanyaggal. Az 1963-ban készült légi fotók szerint a telektömb Temesvári – Bocskai – Aradi utcai telekhatára mentén földszintes raktárépületek húzódtak, az északi

oldalon azonban a telket már felosztották és lakóépületeket húztak fel.

Az 1936-os nyilvántartás szerint az Angol–Magyar Bank Rt. tulajdonát képező ingatlan az államosítás, majd Újpest fővároshoz csatolása után, az 1950-ben alapított Compack Kereskedelmi Csomagoló Vállalat telephelyeként, azt követően a FÜSZÉRT raktár-bázisaként működött. Vélhetően a nyugati oldalon álló raktárépület is hasonló állapotban volt, mint a keleti oldalon lévő, amelyben a sötét ömlesztve tárolták. Ezen a helyen később a fal külső síkja is „kivirágzott”, és a kapunál még láthatók voltak az egykori iparvágány nyomai.

1963-ban az IPARTERV (Ipari Épülettervező Vállalat) építészeként Virág Csaba készítette el a ma is álló, alagsorból, földszintből, valamint négy (illetve részben öt) emeletből álló raktár-bázist.

A kortárs magyar mester

Virág Csaba kétszeres Ybl-díjas építésmérnök 1933. május 12-én született Budapesten. 1951 és '56 között a Budapesti Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karán tanult; az a Weichinger Károly volt a mestere, aki korábban a Magyar Királyi Iparművészeti Főiskola tanáraként az újpesti Zsidó Mártíremlékművet tervező Bonta János mentora is volt.

1957–62-ig a Középülettervezési Tanácsban tanársegédként dolgozott, majd tíz

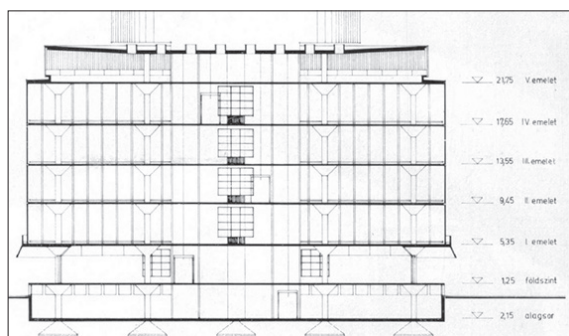

Az 1963-ban készült légi fotón a FÜSZÉRT régi, földszintes raktárépületei látszanak a Temesvári – Bocskai – Aradi utcák által határolt területen. Három évtizeddel később (1992-ben) ugyanott a Virág Csaba által tervezett tízezer négyzetméteres raktár-bázis látható (Forrás: Neogrady László Helytörténeti Gyűjtemény)

éven keresztül az IPARTERV, 1972-től '94-ig a LAKÓTERV vezető építésze volt. 1994-ben megalapította saját cégét Z. Halmágyi Judit építésszel. 1974-től egyetemi docensként, 1989-től címzetes egyetemi tanárként oktatott, tagja volt a Magyar Építőművészek Szövetségének. Munkatársaival együtt a legszigorúbban funkcióra szervezett konstruktív, őszinte és önmagát kifejező építészet elkötelezett híve volt, amelynek jellemző példája az újpesti FÜSZÉRT raktár és a Magyar Távirati Iroda naphegyi hírközpontja. (Jelen sorok íróját az a megtiszteltetés érte, hogy statikus tervezőként munkatársa lehetett a Kálvin téri irodaházak tervezésében, az ún. Kis-Kálvin épület kivitelezésének teljes befejezéséig.) Virág Csaba nevéhez fűződik többek között a lágymányosi Rákóczi-híd építészeti látványtervének kidolgozása is. Építészeti munkássága több kiállításon is szerepelt, feleségének Pázmándy Margit szobrászművész-építész műveinek bemutatásával együtt. A kortárs magyar építészet egyik kiemelkedő mestere 2015. május 31-én hunyt el Budapesten.

„Észak-Pest éléskamrája”

A tízezer négyzetméteres hasznos alapterülettel rendelkező épületet 1969-ben adták át. Megvalósításának célja Észak-Pest áruellátásának biztosítása volt. Úgynevezett „üzemelő raktárként” működött, azaz az egynemű, nagy mennyiségekben érkező árufeleségeket „kommissiózták”, ahol a rakományokat különböző árumennyiségekké csoportosították át. A termékek épületen belüli áramoltatása igen jelentős volt, naponta 120 tehergépkocsi fordult meg a telepen. A tömegárut négy nap alatt kellett kiskereskedelmi adagokká átszorgatni, szortírozni és kiszállítani. A korábban

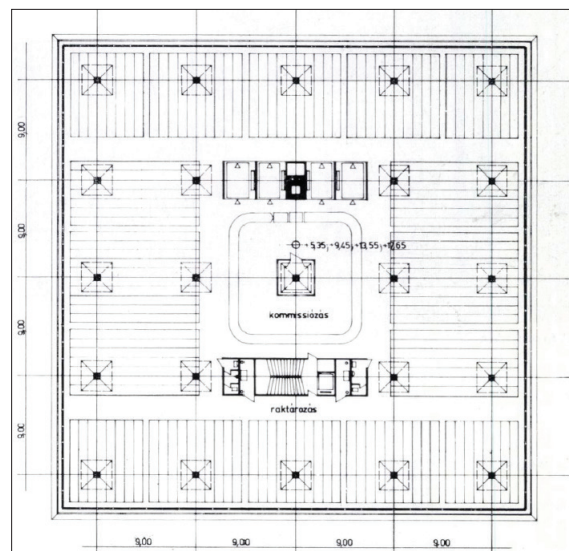

Az alagsorral és öt emelettel rendelkező épület metszete

hatalmas területű telket megosztották, így igen szűk terület állt az egyszerre 14 teherautó fogadására tervezett bázis rendelkezésére. Az anyagmozgatás általában úgynevezett farakodással történt, ami az épület többszintes tagolását igényelte.

A tervezés során figyelembe kellett venni, hogy a létesítmény ipari jellege nem zavarhatta a környék lakóterület jellegét. Az általános emeletek – az ún. főraktárak –, szintenként mintegy 1800 m² alapterületűek voltak. A tárolandó árut raklapokon depónálták, amelyek derékszögű négyszög (oblongum) alakúak, ezért a raktár optimális alaprajzi formája a négyzet volt. E négyzet külső oldala mentén helyezték el a bejövő árut, amelyek betárolása a külső, kirakodása a belső gyűrűről (közlekedő) történt. Az alapterület belső tere – a kommissiózó tér – közepén kapott helyet a raktárkezelő üvegfülkéje, amelyet két oldalról a vertikális közlekedés blokkjai határoltak. Az egyik oldalon négy teherlift, a másik oldalon a lépcsőház, a személylift és a tisztasági blokkok helyezkedtek el. A raktározási technológia optimális kihasználhatósága érdekében a szociális helyiségeket az alagsorban, az irodákat és az étkezőt az ötödik emeleten alakították ki. A földszinten végezték az áruk átvételét, az ellentétes oldalon történt a ki- és berakodás.

Az épület szerkezete egyedi megoldású, a raktárfunkciót betöltő emeletek szintjein

A raktárépület alaprajzán jól kivehetők a tartópillérek (A tervrajzok forrása: Magyar Építőművészet 1970/1. szám)

ügynevezett vakraktár, amelyben valódi ablakok nincsenek. Az építmény csak „pszichológiai” megvilágítású, előregyártott, hőszigetelt, függőleges, szintmagas falpanelek között egysornyi üvegtégla csíkkal. Tartószerkezeti rendszere gombafejjel ellátott, a széleken kb. 3 méternyi konzollal kinyúló lemezfödém, amellyel biztosítható a nagy teherbírás. A szabványméretű raklapok alapján egymás felett három megrakott raklap fér el a belmagasságon belül, így a födémek teherbírása négyzetméterenként minimum 3 tonna. A pillérek tengelytávolsága mindkét irányban 9 méter. Az épület alapozása igen nagyméretű pontalap, ami a pillérek nagy terhelésén túl alkalmazkodik ahhoz a körülményhez is, hogy a korábban már említett Csányi utca nyomvonalában húzódó patak, a környezetében viszonylag kedvezőtlen alapozási körülményeket hozott létre.

A telektömb Temesvári – Bocskai – Aradi utcai telekhatárai mentén álló raktár-

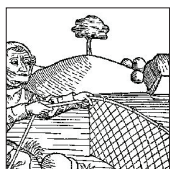
épületeket elbontották, a telket felosztották, a beépítés jellege azonban gyakorlatilag megmaradt. Az Aradi utcai oldalon a sóraktár helyén épült Újpest első diszkont raktáruháza, Alfa Forrás néven, az 1980-as évek végén. A Bocskai utcai telekrészt a Kossuth Kiadó Zrt. vásárolta meg, amelyre háromemeletes irodaház emelt. A nyugati oldalon raktárbázist létesített, majd az 1990-es évek végén megvásárolta a diszkont áruház épületét is. A Temesvári utca és a Bocskai utca sarkán változatlanul ott áll az egykori FÜSZÉRT raktár. Ma már nem „Észak-Pest éléskamrája”-ként szolgál, más feladatot lát el, de napjainkban is raktárként működik. □

A szerző ezúton köszöni Debreczeni-Droppán Bélának, a Magyar Nemzeti Múzeum történész-levéltárosának és Krizsán Sándornak, a Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény munkatársának a cikk elkészítéséhez nyújtott segítségét.

A hatvan éve tervezett raktárépület ma is uralja a Csányi, a Temesvári és a Bocskai utca által batárolt telektömböt (A szerző felvétele)

Újabb epizódok Aschner Lipót életéből Sporttámogató, úri gavallériával

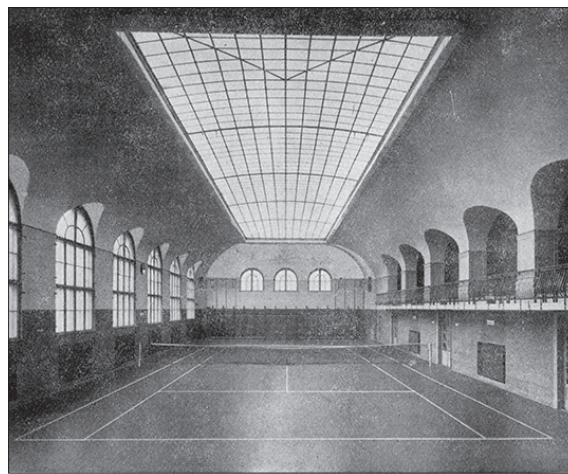

„Az újpesti fedett sportcsarnok építkezését nem előzte meg semmiféle országos propaganda. Nem cikkeztek hasáboakat a lapok, nem interjúolták meg az újságírók sport- és közéletünk legnépszerűbb egyéniségeit arról a témáról, hogy hát mit szólnának hozzá, ha egy 70 000 lelket számláló munkásvárosban fedett sportcsarnok létesülne. Nem lobbantak fel és el a bengáli fények – mindezek ellenére, vagyis ennél fogva Újpesten épül a fedett sportcsarnok.” 1930. április 12-én az előbb idézett sorokkal kezdte „Nagy titokban épül már a fedett sportcsarnok” című riportját Lengyel Miklós, a Sporthírlap újságírója, akit Galambos úr, a munkavezető személyesen kalauzolt körbe az Egyesült Izzó területén. „– Na, tetszik látni. Hát ez az! (Fedett sportcsarnok a magas földszinten.) [...] – A beosztást nem ismerem – mondja Galambos úr. – A magassága nyolc, a szélessége tizennégy és fél, a hossza harmincöt méter. Birkózók, boxolók, vívók kapnak otthont ebben a helyiségben. Körül zuhanyozók, fürdők. [...] Lehet versenyt is rendezni, komolyat, kényelmeset.”

Alig fél évvel később, november derekán több újság is hírt adott a csarnok avatóünnepségéről.

A Nemzeti Sport november 16-i számának tudósítója így írt: „Aschner Lipót, az UTE és az Újpest elnöke, az Egyesült Izzó Rt. és még egynéhány gyár kitűnő vezérigazgatója tegnap rendező volt. Főrendezője annak az estének, amelynek keretében a gyár bemutatta a Tungsram Sportcsarnok remek fedett teniszpályáját a meghívott közönségnek. Lila teniszkabátban, teniszdresszben fogadta a vendégeket. Mindenkit helyére kalauzolt, mindenkinek magyarázott és mutatott. (Volt mit: a fedett teniszpálya – csodás!) Várakozásteljesen leste az ő nagy alkotásának – egyik a sok közül! – vizsgaeredményét. Pedig az ered-

mény pillanatra sem volt kétes. Hiszen vizsgára, bemutatóra soha valami jobban fel nem készülhetett, mint az a mesterien megszerkesztett teniszcsarnok. Ahol nemcsak teniszeznek, de birkóznak, tornásznak, boxolnak [...]. Ahol a sport legmagasabb hivatását teljesíti és ahol megelevenedett perspektívák hirdetik a szociálfilozófia összeölelkezését a testneveléssel”. Az Est hasábjain – „Megkezdődött a tréningélet az újpesti fedett teniszpályán” címmel – november 12-én S. Á. monogrammal jelent meg tudósítás a nyitó gáláról. „[...] Az épületbe lépő pálmák sorfala mellett jut el a méreteiben is imponáló tornacsarnokba. Széltében kétoldalt bordásfalak sárgállanak a fehér fal mentén. A terem barnára festett padlóján hosszú fehér vonalak, a néző ámulva fedezi fel a teniszpálya alapvonalait. Igen..., nem tévedés. Fedett teniszpályán vagyunk. Egy-kettőre előkerül a középháló, kész a teniszpálya. Jönnek a játékosok, élükön Aschner Pál, kit igen rég nem láttunk versenyben. Mint katona, egynapi szabadságát tölti itthon s máris siet a teniszpályára. A nézőnek először is a »talaj«, azaz a padlózat tűnik fel. A szem megszokta már a vörössalakú teniszpályát, a szín itt is vörös ugyan, csak nem salak, hanem festett pad-

Az Egyesült Izzó fedett teniszpályája

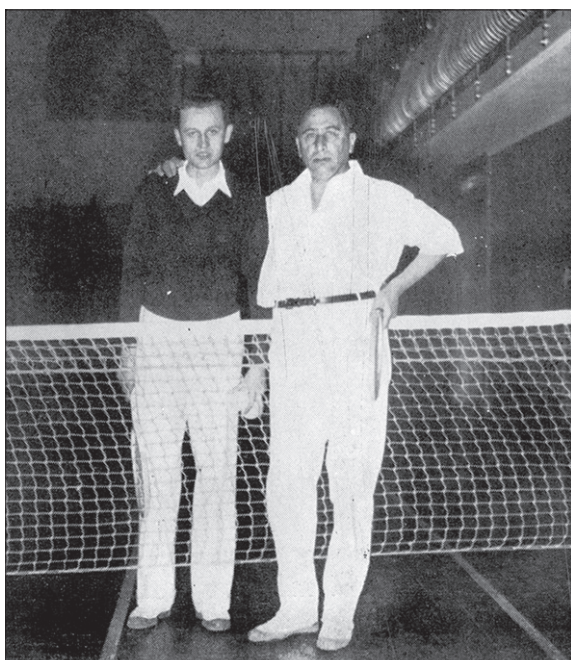
lőzat pótolja a földet. A néző itt hiába is keresi a szigorú feliratú táblát: Sarkos cipőben a pályára lépni tilos. Fenn hatalmas üvegtetőzet, s habár a pálya még egészen új, az egyik törött ablakon már vígan kandikál be a napfény. Az ablakbetörés tette se nem más, mint Aschner Lipót, az újpestiek népszerű elnöke, kinek a sportnak e modern hajléka is köszönhető. [...] A pályát emeletnyi magasságban páholysor veszi körül, honnan gyakran hangzik fel taps. Az egyik páholyban ül Aschner Lipót, innen nézi fia játékát.”

A Nemzeti Sport november 16-án a rendezvényről önálló tudósítást közölt, „Jelesen vizsgázott le az újpesti fedett teniszpálya a tegnapi, nagyszabású bemutató mérkőzésen” címmel. „A játékot Aschner Lipót vezérigazgató nyitotta meg, aki Gabrovitzcal ütögetett s friss mozgásával, kitűnő ütéseivel sok tapsot aratott.” [Gabrovitz Emil magyar teniszbajnok.] Az Est november 18-án „Felavatták az újpesti fedett teniszpályát” címmel tudósított: „Az újpesti Sportpalota megteremtője, Aschner Lipót szombat este mutatta be az új fedett teniszpályát a legjobb magyar játékosoknak, akik közül megjelent Kehrling, Gabrovitz, Bánó, Schréderné, Baumgarten Magda. Természetesen mind kipróbálták az új

pályát s egyforma elragadtatással nyilatkoztak annak kiválóságairól. [...] A bemutató után megkérdeztük a játékosok véleményét a pálya felől, a válasz egyhangú volt: az újpesti fedett pálya jobb, mint az Iparcsarnok mögötti”.

A cikkben említett „Iparcsarnok mögötti” pálya érzékeny téma volt abban az időben. A Nemzeti Sport 1934. december 28-i cikke, „Végleges: Nem nyílik meg az idén a városligeti »teniszcsarnok«” címmel azt taglalja, hogy a teniszszövetség a mindössze hat hetes téli szezonra nem vállalja a megnyitással járó fűtési és világítási költségeket. „Nem mondjuk, hogy valami nagy kár éri a magyar teniszsportot, hiszen a városligeti »hodály« csak távoli megközelítésben fogadható el »teniszcsarnoknak«. Az erkölcsi veszteség azonban súlyos.” A cikk szerzője zárszóként hozzáteszi: „Itt említjük meg, hogy az UTE újpesti fedettpályáját a pénteki nap mellett most szerdára is felajánlotta a teniszszövetségnek. Teljesen díjtalanul! A teniszszövetség intézőbizottsága meleg köszönetet szavazott az UTE-nak és Aschner Lipót elnöknek”.

1935. február 1-jén a Nemzeti Sport Herbert Kinzel osztrák teniszbajnok nyilatkozatának összefoglalását idézi, amelyet a lap a bécsi Sporttagblatt-tól vett át. „Az UTE jubiláris versenysorozatának kimagasló sportértékű állomása volt az a fedettpálya-bemutató, amelyet a legjobb osztrák és magyar versenyzők részvételével január közepén tartottak meg.” Kinzel bevezetőben ír az UTE nagyszerű sporttevékenységéről, majd rátér a Kultúrházra s az abban lévő fedett teniszpályáról érdekes szakmegállapításokat tesz. A pálya világítási berendezéséről a legnagyobb csodálat hangján emlékezik meg s a 45 000 gyertyafényű, árnyékmentes indirekt világítást a legtekélyesebb megoldásnak tartja, amit „senki a világon nem tudna leutánozni”. Rámutat a pálya egyetlen, sajnálatos hibájára is, hogy t.i. az oldalkifutó kicsi, s ezért a keresztlabdák visszaütése néha akadályokba ütközik. Cikke végén megállapítja a feltűnően jól tájékozott osztrák élteniszező, hogy a fedettpálya életre hívása Aschner Lipótnak, az UTE elnökének köszönhető, „aki 63 éve ellenére ma is kitűnő sportoló és a magyar sportnak egyik legnagyobb támogatója és mecénása. [...] Kinzel fenntartás nélküli, őszinte elismerése és ára-

Gabrovitz Emil teniszbajnok és Aschner Lipót az Egyesült Izzó fedett teniszcsarnokában (A képek forrása: Magyar Olimpiai és Sportmúzeum)

dozó dicséretében csak az az egyetlen egy dolog szomorú, hogy ez a dicséret: az egyetlen magyar fedettpályának szól. De erről persze már az UTE igazán nem tehet. Az UTE és Aschner Lipót mindenesetre már megtette a magáét, sőt annál többet, hiszen az újpesti fedettpálya nemcsak az UTE teniszszövetségének, hanem a magyar DC-keret [Davis Cupa] tagjainak is megadja a téli játékkalkalmat”.

1935 tavaszán a Magyar Országos Lawn Tennis Szövetség közgyűlése Aschner Lipótot, az elnökség tagját aranyjelvénnel tüntette ki. „Aschner Lipótról nem kell bővebben írni – olvasható Nemzeti Sport 1935. április 27-i méltatásában. „Magyarország egyetlen, modern fedettpályájának megalkotása az ő nevéhez fűződik. S az ő nevéhez fűződik az is, hogy ezt a fedettpályát a teniszszövetség szinte a sajátjának tekintheti, mert Aschner Lipót sportot támogató, úri gavalériával annyiszor bocsátotta eddig a teniszszövetség rendelkezésére, amennyiszer csak szükség volt rá. A sportfejlesztést szolgáló újpesti nemzetközi rendezések, az UTE teniszszakosztályának remekül eredményes munkássága is az ő égisze – mi több: az ő irányítása mellett történik s szolgálja az egyetemes sport javát.”

Az Egyesült Izzó vezérigazgatójának a sport területén kifejtett érdemei nem csökkentek, de három évvel később – az egyre fokozódó antiszemitizmus jegyében –, már nem kívánatos személynek minősült a teniszszövetség vezetőségében. Az Esti Kurír 1938. május 1-i száma szalagcímben közölte, hogy „Aschner Lipót kimaradt a teniszszövetség elnökségéből”, és a szerző arra is utal, hogy „akárcsak az úszószövetségben, itt is az ellenlista győzött”. „Aschner Lipót kihagyása méltán kelt feltűnést” – írja a napilap. „Senki sem tud arról, hogy Aschner Lipót valamely sportintézmény tisztségére valaha is pályázott volna. Ezt kivétel nélkül minden alkalommal úgy ajánlották fel neki. Így a sportközvélemény a teniszszövetségben és az egyéb szövetségekben történeteket érti is, nem is... Aschner Lipót kihagyása Újpesten nagy megdöbbenést keltett. [...] Arányi Árpád, az Újpesti Torna Egylet társelnöke, aki Aschner Lipótnak évek óta leghűbb munkatársa, a következőkben tolmácsolja az újpesti hangulatot: – Elnökünk

[...] nem szemfényvesztésre, nem a külvilágnak dolgozik. Ott van a leghétköznapiabb tréningeken akkor is, amikor erről senki sem vehet tudomást. A sportot eddig is magáért a sportért szerette. Nem is hisszük, hogy felfogásában valamiféle változást okozott volna, hogy egy tisztségétől megfosztották. Nekünk, munkatársainak sokkal jobban fáj ez a bántó személyi ügy, mint Aschner Lipótnak, aki sem a sportéletben, sem magánéletében hiúsági szempontoktól és személyes dolgoktól magát vezéreltetni sohasem hagyta.”

A Pesti Napló ugyanazon a napon így kommentálta a történeteket: „Természetesen a sportszövetségek nálunk autonóm testületek, amelyek azt választanak be, vagy buktatnak ki, akit akarnak. Aschner Lipót egyetlen lépést sem tett annak érdekében, hogy a teniszszövetség elnökei közé válasszák, amikor évekkel ezelőtt ezt azok indítványozták, akik látták, hogy különösen a teniszsport érdekében mennyit fáradozott, épített, segített, áldozott.

Azóta ezek az érdemek csak szaporodtak, nem fogytak. Ha tehát most mégis akadt egy csoport, amely mindennek ellenére kibuktatatta Aschnert, ezzel nem felette, hanem saját-maga felett mondott lesújtó ítéletet: nem az érdem, nem a sport szempontjai, hanem a sporttól távol álló szempontok vezették őket. »Én nem politizálok, hanem tovább sportolok« – mondotta Aschner, amikor a véleményét kérték. S mi csak helyeselhetjük elhatározását: sporttal, jó sporttal, annyi sportszeretettel és nemes áldozatkészséggel lehet és kell válaszolni az ilyen semmivel – még a mai időkkel – sem indokolható ballépésre, mint amilyent most a teniszszövetségben elkövettek” – zárul a Pesti Napló kommentárja. □

Aschner Lipót kimaradt
a tenisz-szövetség elnökségéből
Arányi Árpád nyilatkozata – 17 szakosztály,
26 olimpiai és Európabajnok Újpesten

Részlet az Esti Kurír 1938. május 1-i számának sportoldaláról (Forrás: Arcanum)

„A reklám alapja az állandó feltűnő hirdetés” Újpest élete a hirdetések tükrében, 5. rész

A II. világháború alapjaiban rengette meg a várost éppúgy, mint az egész országot. A katonaaldozatok mellett, Újpest 18 ezer zsidó és cigány lakosa sem élte túl a deportálást. 1945 elején a szovjet csapatok bevonulása után a létszámában súlyosan megfogyatkozott város lassan mégis újraéled. A hirdetések is a kereskedelem és az ipar beindulásáról tájékoztatnak: „Ismét megnyílt a Mátyás-téri festékház”, „Újból kaphatók ... Ia minőségű kaptafák, sámfák”, „A HPS ismét vállal textílfestést”, „Alfa-Rádiólabor megindította üzemeit”. A háborút túlélő hozzátartozók a családtagjaikat keresik, olykor országos lapokban is: „Ki tud róla? Felségemet és gyermekemet 1944 júliusban Újpest Rákóczi u. 5. sz. gettóházból elvitték. Aki tud róluk, szíveskedjék értesíteni: Münz Arnold...”; avagy: „Bergenbelseniek! Ki tud Pártos Istvánné szül. Bíró Kláráról, kit utoljára áprilisban láttak betegen az u.n. Schonungslagerben?” – közli az akkor indított új lap, a Mód Aladár által szerkesztett Szabad Újpest. Az MKP hadifogoly-tudakozó irodát nyit az Árpád út 66.-ban. A szovjet jelenlét miatt az oroszul tanítók és perfektül fordítók is ajánlkoznak,

és van, aki élelmezés fejében orosz–szerb tolmácsolást vállal.

A romokban álló ország újjáépítése is megkezdődik, ennek jegyében 1945 júniusában „Hajrá” munkarevüt rendeznek Gerő Ernő miniszter ünnepi beszédével, neves művészek és együttesek közreműködésével a Könyves Kálmán Gimnázium udvarán. A bevételt az újjáépítésben élenjáró munkásoknak ajánlják fel. „Szent István napon” a Városháza mögötti téren a János vitézt adják elő kiváló operatársokkal a Rádiózenekarral, munkásszínjátékosokkal. Az ünnepi beszédeket Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád, Tildy Zoltán és Darvas József mondják.

„Háború előtti minőség” és „legolcsóbb árak” – így csalogatnak az újra induló vállalkozások: Pokorny zongorajavító, Tizian fotós, az Engel cukorkaüzlet, ismert lakatosmesterek, műszerészek, ruhakereskedők. „A kisipar szerepe az újjáépítésben példamutató!” – vallja a hirdetési oldal szalagcíme.

Az épületek kitört ablaküvegeinek pótlása sem lehet egyszerű, talán ezért hirdeti újra Hajós redőnygyártó „a hideg beállta előtt”, a „valódi üveget nagyszerűen helyettesítő Napsugár üvegpótló”-t, míg a Lipner-cég Fortuna üvegpótlót kínál.

Újra dolgozik a Klein gumis az átnevezett utcában (Forrás: Szabad Újpest, 1946)

Újra nyit az Erzsébet kád- és gőzfürdő és a zenés vendéglők is: a Horváth-kert, Bru-
novszky Oláh József bandájával. A Váci úti
„Kakuk” étteremben minden este Magyar
Imre, a világhírű cigányprímás fia és zenekara
muzsikál, de hirdet a Czékly „Kék golyó” is,
Zrinszky, Boda és Misi jazzhármását ajánlva.

1946. augusztus 15-20. között látogat-
ható az „Újjáépítési verseny kiállítása” az ered-
ményekről, az újpesti termékek bemutatásával.

A pénz gyengül, a háború utáni infláció
elhatalmasodik. Jól látható az újságáron is:
a Szabad Ujpest 1946 januárjában már 500
pengőbe, áprilisban a 10-szeresébe kerül,
majd ára hetente nagy léptékben felkúszva jú-
niusban már 10 milliárd pengő, július végén
pedig 5 millió „adópengő” lesz!

Majd végre megjelenik az új fizető-
eszköz: „Az újpesti kisipar Forintért!” – e fej-
léc alatt forintért kínálnak különleges cipőket
a Templom utcában, éppúgy, mint házat, tel-
ket a Villám Ingatlanirodánál. Az újra 50 fil-
lérés hetilapban a rímfaragók is megjelennek:
„A forintnak köszönhetjük / Hogy Önökkel
közölhetjük / Beköszöntött már a béke /
Neumann ékszerüzletébe”. 1947-ben új heti-
lap indul, az Ujpesti Szabad Zsidó Élet, cím-
lapján a zsinagóga rajzával, sok „rég” cég
magánhirdetésével, mint a Neufeld divatárú,
a Brichta cipő, a Róth vaskereskedés és
a Goldner csemegeüzlet.

Kenyeret, jó pénzt, rendet! A szocializ-
mus építésének kezdetét jól nyomon követhet-
jük: egyre több a kisipari szövetkezet, vállalat,
állami tulajdonú üzlet (az Állami Áruház 1952
októberétől működik), a magánvállalkozások

mellett erőteljesen hirdetve szolgáltatásaikat.
„Az Ujpesti Dolgozók Fogyasztási Szövetke-
zete a dolgozók olcsó ellátásáért harcol. Támog-
gassátok!” – „Szövetkezeti kenyér minőségben
vezet. Kérje mindenütt!” – „Ha jó ruhában
akar járni, dolgoztasson a Ruházati Munká-
sok Szövetkezetében!” – „Uttörő színes iron,
könnyen hegyezhető, nem törik, nem piszkít
– az államosított Pantochemia az iskolás gyer-
mekekért.” A vállalkozások jó részét már átke-
resztelt nevű utcákban találjuk, nevük munkás-
mozgalmi vezetőket idéz (Bán Tibor, Humhál
László, Rezi Károly). 1947 augusztusában elin-
dul a 3 éves terv: „Ujpestiek a közösségi gon-
dolat jegyében textil, uri és női divatszükség-
leteiket újpesti kereskedőknél vásárolják! Ezzel
elősegítjük a 3 éves terv jegyében Ujpest újjá-
építését” – hirdeti a sajtó. 1948 júliusában a
Szabad Ujpest és a természetbarátok sétahajó-
zást indítanak, amelynek jövedelmét a menekült
görög gyerekek javára ajánlják fel. Megnyílik
az MKP Szikra könyvesboltja is az Árpád úton,
„korszerű” irodalommal: Rákosi: A magyar
jövőért, Lukács György: Írástudók felelőssége,
Illés Béla: Zalka Máté, Kalinin: A szovjet-
erkölcsről... A centenáriumi könyvnapon a
Szent István téren, a szovjet emlékmű előtti
könyvsátorban az Ady Könyvesbolt kínálatá-
ban kapható Gorkijtól Az anya, de Lenin Vá-
logatott műveit is forgalmazzák 1104 oldalon,
40 Ft-ért. Toborozza a demokratikus érzelmű
ifjakat a MADISZ is. A Landler Jenő Tech-
nikum különféle ipari tanfolyamaira (hegesztő,
kazánfűtő, gépkezelő stb.) vár jelentkezőket.
És a gyárakban elindul a szocialista munka-
verseny. (Folytatjuk...)

Dr. Lázár és dr. Oiner
vegyészeti és növényolajgyár
Ujpest, Váciút 71. sz. alatt
Telefon: 292-910
Kiváló minőségben olcsón és
pontosan szállít növényolajo-
kat, textil-, bőr- és szőrme-
segédanyagokat, különleges lá-
gyítókat. — Állami kezelésben.

Vegyészeti gyár régi néven – állami kezelésben (Forrás:
Észak-Pestkörnyék, 1949)

**Minőségi termeléssel
emelik
az életszínvonalat
az
Ujpesti Cipőgyár
dolgozói**

Aktuális hirdetés 1949-ből (Forrás: Észak Pestkörnyék)

A telepés orvosoktól a „piros téglás épületig”, 1. rész

Újpestnek, más településekhez hasonlóan már az alapításától kezdve szembe kellett néznie a mindenkori járványok okozta halálos fenyegetésekkel, veszélyekkel. Ehhez járultak még a háborúk, a természeti katasztrófák pusztításai és a rohamosan fejlődő ipar egészségkárosító hatásai. Mindezeket urrá lenni, biztosítani az egyre növekvő népesség körében a járványügyi előírások betartását, kialakítani a legszükségesebb gyógyítási, elkülönítési feltételeket, és folyamatosan javítani a lakosság egészségügyi ellátását, nagy próbatételt jelentett. Ehhez tartozott még a megfelelő munkakörülmények kialakításának előírása és betartatása, a lakhatási és higiénés viszonyok ellenőrzése. Mindezek a feladatok a település vezetőitől éppúgy folyamatosan megoldásra vártak és jelentős erőfeszítéseket igényeltek, mint a lakosságtól. Ezeknek a kihívásoknak összefogás nélkül nem is lehetett volna megfelelni.

*Jendrassik Alfréd építész a Városi Kórház kórtermibe-
pibenőteraszokat is tervezett*

Szerencsére már az alapító gróf Károlyi István, majd a család több tagja is szívügyének tekintette az itt élők egészségének védelmét, a beteggyógyítás anyagi és szervezési feltételeinek folyamatos javítását. Említést érdemel, hogy már az első telepések között is volt orvos (aki sebészettel is foglalkozott), és hamarosan több orvost is alkalmazott a község. Működésüket a település lakossága és vezetése nemcsak elismerte, hanem díjazta is. Közülük kerültek ki az első városi orvosok. Mindannyian nagy erőfeszítéseket tettek a lakosság egészségi állapotának és higiénés helyzetének javításáért, valamint az évek során létesült fekvőbeteg-intézmények működésének biztosításáért. Többségük képviselő-testületi tag volt, így az egészségügyi-járványügyi fejlesztésekhez szükséges források odaítélésénél jó irányba tudták befolyásolni a közgyűlést. Említést érdemel, hogy a város több munkáltatója, gyártulajdonosok, jómódú kereskedők, értelmiségiek nagy összegű adományokkal segítették az egészségügyi intézmények alapítását, majd működtetését. Ugyanakkor sem a grófi család által létrehozott Károlyi Kórház, sem az újpestiek összefogásával megvalósult Gyermekkórház (később: Árpád Kórház), illetve a Szülőotthon sem nyújtottak megoldást a fertőző betegségek kezelésére. Az 1883-ban és az 1910-ben újra megjelenő kolerajárvány tapasztalatai azt bizonyították, hogy ezt a feladatot egy járványkórház létesíté-

A fertőző betegségek gyógyítására szolgáló intézmény a pavilonok közötti zöld kerttel nyílt meg 1932-ben

sével lehetne eredményesen teljesíteni. A város felelős orvos vezetői szinte folyamatosan kérték a képviselő-testületet a különleges feladatkörű intézmény megteremtésére. Fáradozásukat végül eredmény koronázta, és a város 1925-ben amerikai kölcsönből felvett, és a Népjóléti Minisztérium által kiegészített pénzből megvásárolta a Baross utca 69-71. szám alatti 4 holdnyi területet. A kórház tervének elkészítésével Jendrassik Alfréd (1866–1935) műépítést bízták meg, a munkák kivitelezését az Újpesti Egyesült Építőiparosok végezték. Jó színvonalú, a kor elvárásainak megfelelő intézményt hoztak létre, a határidő betartása mellett. A már zajló gazdasági világválság elsősorban a berendezési munkák során éreztette a hatását. Az 1932-ben megnyíló Városi Kórház a szakmai igényeknek megfelelően pavilonrendszerben működött, három egységgel: tüdőgyógyászat, fertőző betegségek, megfigyelő részleg. Nagy jelentőséggel bírt a korszerű fertőtlenítő egység és mosoda, de említést érdemel a jól felszerelt laboratórium, a patológia, valamint a nagy teljesítményű konyha, és a külön épületben elhelyezett gazdasági részleg. Mindezekhez hozzájárult a gondosan kiépített zöldterület színes virágokkal és sétautakkal. A második világháborúig tartó járványügyi munka során a fertőző betegségek előfordulásában történő változásokhoz igazították a kórház működési rendjét. A magas színvonalat a kiváló orvos-, és nővérgárda biztosította. A második világháború vihara ezt a kórházat sem kerülte el, de 1946. szeptember 1-én a szovjet csapatok visszaadták a kórházat. 1947 végére az intézet ismét a háború előtti ágyszámmal működött. Bár a megváltozott világrend hatással volt az egészségügyi és betegbiztosítási

rendszerre is, de a járványügyi problémák csak lassan változtak; elsősorban a továbbra is magas TBC-s esetszám okozott gondot. A háború előtt kialakított megelőző, gyógyító, utókezelő rendszer még hosszú ideig jól működött, ami elsősorban az 1920-as évektől kezdődően itt dolgozó nagyszerű orvosoknak és szakdolgozóknak volt köszönhető. Az itt élők szociális és egészségügyi helyzetének javulása és az orvostudomány gyors fejlődése azonban megváltoztatta a betegségek kezelhetőségét, és azok lefolyását. Bár a TBC elleni küzdelem sikeres volt, több új fertőző betegség gyakoribbá és helyenként súlyosabbá vált. Ehhez a jelenséghez alkalmazkodnia kellett a kórháznak is. Bizonyos szerkezetváltásra volt szükség, így a meglévő épületek funkcióit is újjá kellett szervezni. Ezzel egyidőben más folyamatok is zajlottak, amelyek nem csak Újpest, de a főváros és az agglomeráció egészségügyi ellátását is érintették. A legjelentősebb változás 1950-ben történt, amikor Újpest a főváros IV. kerületévé Budapest része lett, ezért több feladatot kapott a helyi egészségügyi rendszer, amelyet még jó néhány területen a rákospalotai, sőt az északi agglomeráció egy részének ellátási kötelezettsége is tovább terhelte.

Ha elemezzük a II. világháború végétől az '60-as évek közepéig tartó időszakot, megállapítható, hogy Budapesten új kórház nem épült. Újpesten 1950-ben adták át az új szakorvosi rendelőintézetet, de Rákospalotának továbbra sem volt kórháza és szakrendelője. Várható volt a váci kórház építése (1970-ben adták át), és tervezték a rákospalotai szakrendelő létesítését is. Utóbbi 1973-ban, Pest–Buda–Óbuda egyesítésnek századik évfordulóján avatták fel.

(Folytatjuk...)

A Népszava 1954. VII. 6-i száma Újpest „egészségügyi palotájának” nevezte az SZTK épületét

Az újpesti szakorvosi rendelő egykori bentlakásos osztályának betegei az intézmény folyosóján (A képek forrása: Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény)

PRÓFUSZ JÓZSEF

Az Óceán Közösségi Televízió és az Újpest Televízió története, 2. rész

Az Újpest Közösségi Televízió jóval az Óceán TV létrejötte előtt, az 1980-as évek közepén alakult és Újpest központi részén, az Ady Endre Művelődési Központban működött Merczel András (1943–2008) főszerkesztő vezetésével. Ők a „klasszikus” helyi televíziózást választották, míg mi – már a 30 éves átlagéletkorunk okán is – inkább a könnyed, bulvár jellegű, populáris műfajokat.

A versenyhelyzet arra sarkallt bennünket, hogy még jobb, még igényesebb műsorokat készítsünk. Az S-VHS utómunka stúdiótechnikát már korábban a professzionális, broadcast M-II rendszerre cseréltük, amely nemcsak szebb adásképet, de sok érdekes megoldást, trükköt is biztosított. Folyamatosan képeztük magunkat. A szerkesztő-riporter és az 1997-ben hozzánk került operatőr, Zajzon Zoltán is OKJ minősítésű szakirányú végzettséget szerzett.

Rövid időre belefogtunk a heti második adás készítésébe is, de az akkori személyi és anyagi feltételek mellett ez nem bizonyult életképes ötletnek.

1999-ben az önkormányzat a UPC Magyarország Kft.-nek értékesítette a kábelhálózatot. A helyi televíziók számára csak egy csatorna maradt. Mi „élőben” közvetítettük az

adásunkat, illetve üzemeltettük a képújságot, míg az ÚKTV műsorát kazettáról játszottuk be. A helyzetből adódóan a két program tartalma közel 70%-ban fedte egymást.

2001-ben az önkormányzat úgy döntött, hogy megszünteti az ÚKTV-t, és az Óceán TV működik tovább Újpest TV néven. Az igazgató-főszerkesztői állásra pályázatot írtak ki, amit több induló közül nyertem el. A munkánk heti két-három adás szerkesztése volt. Ezután már Újpest egészének kellett informatív és egyben igényes műsorokat készíteni; az új médiának „komolyabbá” kellett válnia.

A korábbi stábból Fogas János operatőr-vágó, Zajzon Zoltán operatőr és Urbányiné Kapusi Gyöngyi gazdasági ügyintéző maradt a cégnél.

Ahhoz, hogy két stáb tudjon folyamatosan a külső helyszíneken dolgozni, két-két operatőrre és szerkesztő-riporterre volt szükség. Az operatőrök adottak voltak. Főállású szerkesztő-riporternek először Kőrös Anikót kértem fel, aki frissdiplomás bölcsész, újságíró volt, és rendelkezett kellő helyismerettel és helytörténeti érdeklődéssel. Ő egészen az Újpest TV megszűnéséig dolgozott a szerkesztőségben. A másik szerkesztő-riporter személye gyakran változott (Tóth Tibor, Nyilasy Zsófia, Hantos Zoltán, Serédi Csaba és végül Pálfi Katalin).

Az Újpest Televízió műsorkészítői 2006-ban (A képek forrása: Neogrády László Helytörténeti Gyűjtemény)

A műszaki feladatokat Csonka Gábor látta el, akit később Bekker Bálint, majd Kump Ferenc váltott.

Az élő műsorok vezetését, konferálását, először magam vállaltam, majd e feladatot Tövisházy Noémi vette át.

A korábbi M-II-es utómunka szettet felváltottuk számítógépes (PC-alapú, majd Apple Macintosh) editáló gépre, ami sokkal korszerűbb és egyben összehasonlíthatatlanul olcsóbb volt a korábbi analóg gépekhez képest. Előbb Fogas János és Deák Krisztina, majd Katócs Katalin és Liptai Zsófia vágta a külső helyszíni riportokat.

A régebbi külsős munkatársak (Benkő Béla képújságszerkesztő, Csik Sándor bejátszó, Giczey András feliratozó) mellé új szakemberek is érkeztek országos, illetve helyi televíziókból: Szakács Tibor adásrendező, Krizsán József hangmérnök, Horváth Mónika szerkesztő-riporter, Kele Andor, Kiss Attila, László Gábor, Péller József, Pokorny Antal, Torma Tibor és Szirmay Gábor operatőrök.

Elsődleges célként tűztem ki, hogy a televízió jelen legyen akár a legkisebb újpesti eseményen is. Ezt a követelményt részben a nézettség növelésének a szándéka indokolta, másrészt az az igény, hogy lehetőleg minden fontos történést meg tudjunk őrizni az utókor-nak. Beszámoltunk minden oktatási, kulturális és civil rendezvényről.

Az idő előrehaladtával bebizonyosodott, hogy a heti 2x1 órás műsornál többet nem tudunk készíteni. A költségvetés nem volt korlátlan, és a helyi események száma sem biztosította, hogy több, minőségi műsort lehetett volna gyártani.

Azt a hibát nem akartuk elkövetni – amit több helyi televízió a fővárosban – hogy órákon át illusztráció nélküli stúdióbeszéléseket folytassunk, csupán azért, mert olcsó az előállításuk. A hétfői és csütörtöki magazinban minden benne volt, ami Újpest életét és a helyieket érintette.

2005 nyarától az élő műsorokat Kőrös Anikó, Pálfi Katalin és Solymosi László vezette.

Az állandó műsorokon kívül voltak „rendkívüli adások” is, mint 2003 októberében, amikor felvételtől közvetítettük a nemzetközi hírű, újpesti Tungsram Kodály Zoltán

Férfikar fennállásának 100. évfordulójára rendezett háromórás koncertet a Pesti Vigadó-ból.

A kórus tevékenységét 1999 óta nyomon követtük. Elkísértük őket nemzetközi versenyekre, fellépéseikre is, így a franciaországi Nancy-ba, a németországi Melsungen-be, Erdélybe, és több hazai, vidéki városba, és az utazásokról egy-másfél órás zenés útifilmeket készítettünk.

Ugyancsak felvételtől közvetítettük a városháza dísztermében rendezett, „A mi Újpestünk” című előadássorozat összes epizódját, amelyekben neves helytörténészek, közéleti személyiségek tartottak előadást a város(rész) történetéről. A rengeteg nézői visszajelzés, érdeklődés alapján állíthatom, ezek voltak a legsikeresebb adásaink.

Szintén hosszabb lélegzetű dokumentumfilmmel emlékeztünk meg az 1956-os forradalom 50. évfordulóján az újpesti eseményekről, amelyben a drámai eseményeket átélő kerületi polgárok nyilatkoztak.

Sok érdekes, különleges, néha tragikus emberi sorssal találkoztunk. 11 részes sorozatot készítettünk Görög Péterrel, aki – több, mint 3 év alatt – az újpestiek közül először hajózta körbe vitorlásával a Földet. Olyan helyeken járt, ahová az átlagemberek közül csak nagyon kevesen jutnak el.

2006 végére sokévi próbálkozás, munka után egy olyan rutinos, nyitott, a hivatása iránt elkötelezett televíziós csapat állt össze, amely minden feladat megoldására készen állt, és amelynek jó volt részese lenni.

2006. október 27-én az Újpesti Önkormányzat frissen megválasztott képviselő-testülete azonnali hatállyal felfüggesztette az Újpest című lap és az Újpest Televízió működését. December 15-én mindkét médiumot jogutód nélkül megszüntették. □

Bezárult az ajtó

PETŐFI SÁNDOR

Szeptember végén

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot?
Már hó takará el a bérci tetőt.
Még ifju szivemben a lángsugarú nyár
S még benne virít az egész kikelet,
De íme sötét hajam őszbe vegyül már,
A tél dere már megüté fejemet.

Elhull a virág, eliramlik az élet...
Úlj, hitvesem, úlj az ölembe ide!
Ki most fejedet kebelemre tevéd le,
Holnap nem omolsz-e sirom fölibe?
Oh mondd: ha előbb halok el, tetemimre
Könnyezve borítasz-e szemfödelet?
S rábírhat-e majdan egy ifju szerelme,
Hogy elhagyod érte az én nevemet?

Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt,
Fejfámra sötét lobogóul akaszd,
Én feljövök érte a síri világból
Az éj közepén, s oda leviszem azt,
Letörlení véle könnyűimet érted,
Ki könnyeden elfeledéd hivedet,
S e szív sebeit bekötözni, ki téged
Még akkor is, ott is, örökre szeret!

Koltó, 1847. szeptember

LAKOS TIBOR

„Szentül hiszem, hogy az én mézesheteim a sírig tartanak”

Petőfi Sándor mindennapjainak elmaradhatatlan része volt a versírás. A versek alatti hely- és időjelölések ezt önmagukban is mutatják. Így volt ez az 1846 és 1847 szeptembere közti időben is. A költő az 1846. szeptember 8-i

nagykárolyi megyebálon megismerkedett Szendrey Júliával. 1847 májusában Erdődre utazott, és megkérte Szendrey Ignáctól, a Károlyi uradalom tisztartójától a lánya kezét. Az apai elutasítás ellenére május 26-án Júlia házassági ígéretet tett, és kitűzték az esküvő időpontját. Az eljegyzést augusztus 5-én tar-

tották, majd az esküvőre – a még mindig ellenkező apa nélkül – szeptember 8-án Júlia édesanyjának és testvérének jelenlétében került sor. Szeptember 9-től október 21-ig Teleki Sándor gróf kastélyában Koltón voltak nászúton. A költőnél mindössze két évvel idősebb gróf, a szabadságharc jövőző ezredese és Garibaldi majdani tábornoka egy kasznárt és egy szakácsnőt hagyott az ifjú pár szolgálatára.

Petőfi a mézeshetek alatt huszonnyolc verset írt. Közük van a Beszél a fákkal a bús őszi szél, amelyben a vers beszélője egyszerre foglalja szavakba a személyes boldogságot és a „jövendő kor jelenései”-t. A Kazinczy Gáborhoz című költemény, amelyben a hajdan volt apostolok példáját idézi, akik „önzés nélkül, isten-ihletésből” küzdöttek, valamint a Meddig alszol még hazám?, amelynek záró szakaszában a nemzet pusztulását jeleníti meg.

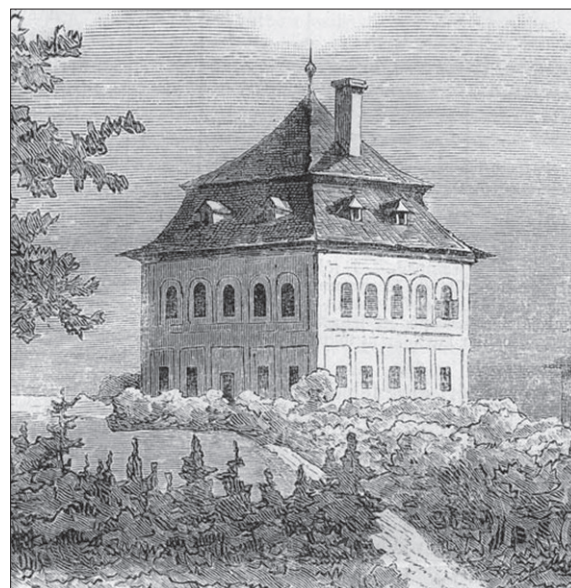
A versek között azonban a Szeptember végén a legemlékezetesebb.

Szakasról-szakaszra haladva megéljük az őszből a télbe fordulást, a nyárra következő őszt és telet, az ifjúságból az öregségbe hajló emberi életet és a legkeservesebb távlatot, a halott emlékéhez hűtlenné váló özvegy döntését, újabb szerelemválasztását. Hajlamosak vagyunk rá, hogy a verstörténésbe beleéljük Petőfi személyes sorsát. A mézeshetek alatt felvillanó gondolatot a közeli halálról (Petőfi abban a tudatban élt, hogy nem lesz hosszú életű), a szabadságért, sőt a világszabadságért vívandó harcról és önfeláldozó hűségéről (amint az Ítélet és az Egy gondolat bánt engemet című versében is olvashatjuk), és az emlékéhez hűtlenné váló feleségéről (aki a valóságban is eldobta „az özvegyi fátolt” és 1850. július 21-én, tehát még a gyászév letelte előtt nőül ment Horváth Árpádhoz). De el is hagyhatjuk az életrajzi párhuzamosságokat! Megtehetjük, mivel a koltói völgynek van egy koltói szándék nélkül való leírása is. Szendrey Júlia rögzítette ezt a kastély ablakából vagy tornácáról: „Az előtttem fekvő tájat nézem – olvasható az ifjú feleség kiadásra készülő naplóíró feljegyzésében –, mint hal ki rajta lassan fű és virág, fa és bokor; alig észrevehetőleg bágyadnak és sárgulnak el végre a levelek, mintegy fájlalva, hogy el kell nekik hagyni a fát, bokrot, vagy virágot, melyen születtek, s

melytől most örök búcsút vesznek. [...] A bércek mint szerelem nélküli jegyesek néznek erre sötéten, komoran, mert fejüket fehérlő, keskeny hókoszorúival jegyzé el már a közelgő tél magának”. A hervadó fák, a hófödte bércek az elmúlást idézik. Petőfi versében egyszerre tűnnek fel ezek a képek a zöldellő nyárfával és a kerti virágokkal, az „ifjú szív”, „a lángsugarú nyár” életet tanúsító emlegetésével, a nyár-tél és az ifjúság–elmúlás gondolatpárjával.

Külön élményt kínál, ha a magyar nyelv nagyszerű lehetőségét kihasználva megpróbáljuk a hosszú és rövid szótagok változtatását követve olvasni a verset! Az első sor nyitó szótagja ún. ütemelőző. Hosszú. A „nyílnak a völgyben a kerti virágok” sorban van két hosszú, egy rövid, két hosszú egy rövid, két hosszú egy rövid és két hosszú szótag. Ha végig ebben a ritmikai rendszerben olvassuk fel a költeményt egy, a magyar nyelvet nem ismerőnek, de nyomatékostjuk a hosszú szótagokat, elkapjuk a rövideket, nagy a valószínűsége, hogy a szöveg zenéje alapján következtetni fog az alkotás gondolati világában megjelenő szerelem–boldogtalanság, ifjúság–öregség, élet–halál ellentétére.

A Szeptember végén üzenete azt erősíti, amit Petőfi Sándor a koltói helyjelöléssel készült második Úti levélben leírt: „Szentül hiszem, hogy az én mézesheteim a sírig tartanak”. □

A fiatal házaspár mézesheteinek helyszíne, a koltói Teleki-kastély (Forrás: Vasárnapi Ujság, 1881. december 18.)

Galla Endre

Galla Endre festőművész Dunapentelén született a millenniumot követő esztendőben, 1897-ben. Polgárosult családba érkezett, édesapja a helyi elemi iskola igazgatója volt. Édesanyja annak a nemesi származású Molnár famíliának volt a tagja, amelyik szintén adott festőművészt a nemzetnek: Pentelei Molnár Jánost. (A nagybácsi országos hírnévre tett szert festményeivel, a Benczúr Társaság elnöke is volt, képei most is megtalálhatóak a Magyar Nemzeti Galériában.)

Galla Endre a helyi elemi iskolában tanult, majd Kalocsára került középiskolába, ahol kollégista lett, hiszen a Duna túlsó partján elhelyezkedő Penteléről a napi bejárás megoldhatatlan volt. Hatodikos gimnazista korában nagybátyja felfigyelt rajz tehetségére és tanítani kezdte. Attól kezdve egyenes út

Galla Endre tanár arcképe a Könyves Gimnázium egyik tablójáról

vezetett a budapesti Képzőművészeti Főiskolára, ahol 1916-tól egészen 1927-ig tanult és alkotott. Csók István volt az egyik tanára, biztatója, támogatója. A háború és az azt követő forradalmak némileg visszavetették az ő karrierjét is, bár 1918-ban már tanárjelötként állított ki a főiskola ifjúsági kiállításán. Cigánylány című festménye a Képzőművészeti Társulat díját nyerte el. 1923-ban önálló tárlattal jelentkezett, a Műcsarnokban mutatta be addigi szakmai életútját. A művészettörténészek Gallát a nagybányai festőiskola követőjének tartják. Egyik méltatója így fogalmazott: „Ha képeit szemléljük, azonnal szembe tűnik, hogy a festészet teljes eszköztárával tökéletesen rendelkezik. Rajztudása, komponáló készsége, színhasználat, mind-mind a festészet szakmai mesterségbeli részének kiemelkedő birtoklását bizonyítja. Összevetve számos látványosabban kiemelt, premizált, a hazai művészettörténetben jelentősen számon tartott alkotótársa művészetével kitűnik, hogy felkészültségben semmiben nem marad el tőlük, sőt jó néhányukat tehetségével túlszárnyalja”.

Galla Endre azonban önmagát elsősorban tanárnak tartotta. 1925-től folyamatosan középiskolai rajztanárként, az ábrázoló geometria és a művészettörténet oktatójaként tevékenykedett. A festészet afféle kiegészítő tevékenység volt számára, képeit szívesen vásárolták polgárcsaládok otthonaik díszítésére. Ő így vallott ars poeticájáról: „azért nem vállaltam öt éven át állást, mert nem akartam a művészetet háttérbe szorítani... De viszont végtelenül csodálkozom azokon az embereken, akik kizárólag a művészetükből meg tudnak élni a mai pénztelen és közönyös világban, úgy, hogy megalkuvás nélkül a hozzá nem értők ízlése és a műkereskedők irányítása nélkül kizárólag teljes komoly művészetet nyújtsanak! És ezért akarom már az ifjúságot az iskola padjaiban ránevelni az igazi tiszta művészetnek a megértésére és megszeretésére múzeumok és képtárak rendszeres látogatá-

sával, hogyha majdan rákerül a sor, úgy különbséget tudjanak tenni a művészi alkotások és a műkereskedelmi exportcikkek között”.

1933-ban már Újpesten élt, ezért itt rendezte meg nyilvános gyűjteményes kiállítását. Három évvel később Rákospalotán is szervezett tárlatot, a szintén Újpestenhez is kötődő Kocsis Andor (András) szobrászművésszel közösen. Galla Endre szakmai híre túljutott szűkebb pátriáján. Az Ebéd közben (1934) és a Hóolvadás (1936) című festményével is elnyerte a Nemzeti Tárlat ezüst érmét. A Palota–Újpest című lap 1936 szeptemberében riportot készített vele: „Rendszeresen dolgozik... és sokkal kevesebbet, mint amennyit szeretne [...], mivel – mint mondja – a tanári állása az év tíz hónapját veszi el a művészetétől. Ahogy beszél, finom, nyugodt hangon, szinte csendesen, csak művész és ember [...] Aki egész tudását és munkásságát a művészet szolgálatába állította! Hangja határozott, mint olyan emberé, aki nem lánkol fel saját beszédétől szalmaláng gyanánt, hanem előre kitűzött céllal, tervszerűen halad azon az úton, mely az elismerés, a megbecsülés és a hírnév országába vezet”. Méltatásában ez is szerepelt: „Galla Endre azoknak a ritka és értékes művészeknek a táborából való, akik a tehetségük révén maradandó munkákat tudnak alkotni. [...] Komoly elmélyüléssel dolgozik minden vásznán, melyen az egyénisége, jó meglátása és művészi átérzése biztos kézzel jut kifejezésre [...] és ami a lakásán a legfeltűnőbb, a falakon függő művészi alkotások között csak kevés van olyan kép, mely a művész kezétől származott. »Hullámozó Balaton«, »Téli nap-sütés«, »Hóolvadás«, »Őszi hangulat«, »Téli alkonyat« és az idei Nemzeti Tárlaton kiállított »Öreg koldus« című képei egy őszinte művész őszinte alkotásai”.

Galla Endre felhalmozott tudását szélesebb körben is igyekezett megosztani. Bíró Bertalan szerzőtársával közösen 1940-ben jelentette meg „A rajz könyve” című kötetet, amelyet a két szerző a „fiú és leányközépiskola, valamint a Polgári Iskola I.-II. osztálya számára” alkotott. Beszédes ezen könyv előszava: „Az utolsó fél évszázad alatt kevés tantárgy mutat fel akkor fejlődést, mint a rajzoktatás. Bizonyos fájdalmas érzéssel látogatjuk a mai rajzórákat, mert arra gondolunk, mi

mindentől voltunk megfosztva diákkorunkban, áll ez a megállapítás másra is, amit ma nyújt az iskola. A tanulók öntevékenységének megindítása az iskola munkájában kedvező hatással volt a rajzoktatás tökéletesebbé tételére. Talán abban a megállapításban sem túlozunk, mikor azt mondjuk, hogy népművészeti értékeinknek kellő megbecsülése összefüggésben van a rajzoktatás fejlődésével. Elismerésre méltó a rajzoktatással foglalkozó tanároknak azon törekvése, hogy az elfoglalt állásokat ne csak megtartsák, hanem azokat egyre jobban kiépítsék s a rajzi oktatást még jobbá tegyék. Ezt a célt szolgálja e könyv íróinak törekvése”.

A második világháborút követő politikai változások nem kedveztek Galla Endre festőművészi pályájának. Továbbra is portrékat, tájképeket alkotott, és nem volt hajlandó kiszolgáltatni a megrendelő politikai hatalmat. Sem öntudatos martinánsokat, sem traktoroslányokat nem festett és nem készített arcképet Rákosi Mátyásról. Művészete a „3T” (támogatott, tűrt, tiltott) kultúrpolitika idején a tűrt kategóriába tartozott. 1959-ben került a Könyves Kálmán Gimnázium tanári karába. Ez az időszak az iskola egyik fénykora volt, olyan kollégákkal dolgozhatott együtt, mint Fecske András vagy Nádas József, akik szintén politikai okok miatt kényszerültek a külvárosi gimnáziumba. Galla hozzájuk hasonlóan tudása legjavát nyújtotta az újpesti diákoknak. Lassan megbékélt az új közhatalommal, 1960-ban belépett a Pedagógusok Szakszervezetébe. A Székely Bertalan emlékérmét elsőként kapta meg.

Galla Endre 1971 novemberében hunyt el. Képei számos újpesti család otthonának falát díszítik. E sorok írójának szülei is őrzik két festményét. Születésének 120. évfordulóján Dunaújvárosban, az Intercita múzeumban 258 alkotását mutatták be, Veszprémben 2018-ban nyílt kiállítás festményeiből. A tárlatot a Ferenczy Noémi- és Horváth Endredíjas festőművész, Benkő Cs. Gyula nyitotta meg. Hangsúlyozta, hogy „Galla Endre az egyes festészeti eljárásokat igen magas színvonalon műveli. Mind akvarelljei, mind olajképei, pasztelljei erről tanúskodnak. Példaként megemlíthetjük, hogy akvarelljei a műfaj legjobbjai közé emelik, a mívesség, a finom áttetszőség, színgazdagság tekintetében, nemcsak hazai összevetésben”.

Galla Endre akvarellje 1937-ből (Az eredeti festmény id. Hirman László és neje tulajdona.)

A település, ahol Galla Endre született Dunapentele, Duna-Pentele vagy csak Pentele néven szerepel a korábbi térképeken. Ma hiába keresnénk a mappán: Dunaújváros egyik városrészének elnevezése csupán. A Duna jobb partján, a Mezőföldnek nevezett kiterjedt dunántúli síkság peremén alakult ki. A terület már a bronzkorban lakott volt, de komolyabb települést a limest kiépítő rómaiak emeltek e helyütt. Intercista néven erőd, és az azt kiszolgáló falu védte Pannónia itteni keleti határait. A honfoglalók is megtelepültek a területen, majd a középkorban végig virágzott a kedvő mezőgazdasági földek és a Duna, mint halászvíz találkozásánál. Neve középkori eredetű, a görög Szent Pantaleonról elnevezett apátság az egyik közeli Duna-szigeten állt egykoron. A török korban a falu elpusztult, csak a délről idehúzódó rácok, azaz a szerbek telepítették újra a 18. század elején. Fényes Elek ezt írta a településről: „Duna-Pentele, magyar mv., Fejér vgyében, a Duna jobb

partján, Budához délre 4 postaállomásra, saját postahivatallal és váltással, Adony és Földvár közt. Lakja 2340 kath., 130 n. e. óhitű, 40 ref., 90 zsidó. Kath. és óhitű anyatemplomok. Nagy vendégfogadó. Sok duna-malom. Tágas határa igen termékeny; rétjei kétszer kaszálhatók; szőlőhegye jó vörös bort ad; juhtenyésztése és halászata figyelmet érdemel. F. u. b. Montbach, Mérey s más nemes családok. Némellyek azt tartják, hogy Anamaria romai város itt lett légyen; annyi bizonyos, hogy sok romai régiséget gyűrűket, pénzeket, függőket találtak itt; s hihető, hogy a város egy részét a Duna hullámai nyelték el”. Pentele megszenvetde a Rákóczi szabadságharc és 1848-49 viharait, de a gyökeres változást a 20. század hozta. 1949-ben párt-határozat döntött egy helyi kohászati központ és iparváros létrehozásáról. Így született meg Sztálinváros, a mai Dunaújváros. Azonban hiába alakult át a táj képe, a közeli Mezőföld arculata ugyanaz maradt. Ez az a táj, ami oly sokszor ihlette meg Galla Endrét. Szénaboglyás látképe is itt születhetett. □

Negyvenöt év az újpesti óvodások körében

Majzik Ferencné Horváth Erzsébet többszáz újpesti gyermek óvónője volt. Sokan köszöntik őt az utcán, mindenki szívesen emlékszik rá. Munkájáért többször részesült rangos elismerésben. 2009-ben Újpest Gyermekéért-díjat vehetett át, majd a Főváros Bárczy István Díjjal tüntette ki. A Park Óvoda teljes kollektívája – amelynek vezetője volt – 2017-ben kapott elismerést. Oktatói munkásságát 2018-ban a Károli Gáspár Református Egyetem támogatói díjjal ismerte el, majd 2020-ban az egyetem rektora Mestertanár címmel tüntette ki.

– *Gyerekkorunk óta ismerjük egymást, ezért beszélgetésünkben természetes a tegeződés. Kérlek, meséld családod Újpesttel való kapcsolatáról!*

– A szüleim már a II. világháború előtt Újpesten éltek. Édesanyám, Papp Etelka fiatal lányként a Tungsramban dolgozott, apám, Horváth Ferenc lovaskocsival fuvarozott. A háború alatt hazaköltözött a szülőfalujába Círákra, ahol szinte azonnal besorozták és kivitették a frontra. Anyukám, amíg lehetett Újpesten maradt, de amikor közeledett a front, a barátnője – aki édesapám sógornője volt – meghívta, utazzon vele haza. Így került anyám is Círákra, ahol megismerkedett az édesapámmal. 1945-ben összeházasodtak, majd öt évvel később a szívük visszahúzta őket Újpestre. Apám folytatta a fuvaros szakmát, mellette malacokat, csirkéket nevelt magunknak, és eladásra is. A Fóti út és a Blaha Lujza utca sarkán béreltek lakást. Akkoriban a bátyám, Ferenc – aki már nincs köztünk – és a nővérem, Mária még a nagymamánál maradtak vidéken. A szüleinknek röviddel később sikerült megvenniük a mai Fóti út 90.-ben álló házat. Engem újpestinek neveltek, nem is tudok mást mondani, csak, hogy idetartozom.

– *Ezt az érzést bizonyítja az a sok gyermekkori emlék is táplálja, amelyeket itt éltél át...*

– Újpesten először a Vákuumtechnikai Gépgyár óvodájába jártam, amely a Szilágyi

utcában, egy régi gyárépületben működött a boltgárkertészet mellett. Később átkerültem a Hazai Pamutszövő Gyár Attila utcai óvodájába, mert az édesanyám a gyár varrodájában dolgozott. Ha kimentünk az udvarra, a lakók fűszekréi között kellett végigsétálnunk, de a kert szép volt, még a medencére is emlékszem.

Az első osztályt a Bajza utcai iskolában végeztem el, mert a Fóti úti Általános Iskola csak a következő tanévben, 1962-ben nyílt meg. Nagyon szerettem odajárni. Bodnárné Vera néni tanította a testnevelést, Perbai Géza volt a csapatvezető, és egyben a technika tanár. A nyarainkat ő tette széppé, sokat kirándultunk, táborozni jártunk a vezetésével. Változatos programokat szervezett nekünk a saját szabadidejében is. Egykori osztályfőnökömmel, László Pálnéval még ma is tartom a kapcsolatot.

Nem volt kétséges, hogy a középiskolát is Újpesten végzem el. A Könyves Kálmán Gimnázium matematika–fizika tagozatára készültem, de a túljelentkezés miatt általános tagozatra kerültem. Nagyon jó osztályba jártam, összetartásunkra jellemző, hogy minden évben találkozunk, kíváncsiak vagyunk egymásra.

– *Az érettségi után merre vitt az utad?*

– A szüleim már idősek voltak, amikor érettségiztem. Késői gyerek vagyok, a testvéreim hat, illetve nyolc évvel idősebbek nálam. Úgy döntöttem, hogy nem nappali tagozaton tanulok tovább, nem terhelem a szüleimet. Képesítés nélkül álltam munkába a Duna Cipőgyár óvodájában, és esti tagozaton elvégeztem az óvónőképzőt. 1972-től 2017-ig folyamatosan Újpest különböző óvodáiban dolgoztam. A cipőgyári óvoda bezárása után a Nagyváradi utcában, majd az éppen megnyíló Rónai (ma: Deák Ferenc) utcai intézményben folytattam a nevelő munkát. A szülők gyakran utánam hozták a gyerekeket. Megkerestek egykori tanáraink is, akik az unokáikat írattnak be az óvodámba. Pintér Tiborné, Stefi néni és Perbai Géza bácsi unokája is hozzám kerültek.

Sok gyerek családjával évtizedes kapcsolat kötött össze.

– *Ismerős ez az „Erzsi néni keresés” számmomra is. Aztán kicsit távolabb kerültél a gyerekektől, igen komoly feladatot kaptál.*

– 1990-ben azzal kerestek meg az önkormányzat művelődési osztályáról, hogy az újonnan épülő káposztásmegyeri óvodának én legyek a vezetője. Az év tavaszától 27 éven keresztül örömmel, szeretettel végeztem ezt a szép feladatot. Épphogy kijelölték a Park Óvoda területét, amikor először kimentem a terepre körülnézni. Azonnal észrevettem, hogy az óvoda pontosan ott épül, ahol hajdan a malacainknak termeltük a kukoricát.

– *Egy intézmény létrehozása komoly szakmai kihívás. Hogyan kapcsolódott a munkába?*

– Szerencsés helyzetben voltam, mert még abba is beleszólhattam, hogy az óvoda hogyan épüljön fel. A szerkezeti kérdésekben is meghallgatták a kívánságaimat. Nagy csatát vívtam például annak érdekében, hogy ne építsenek parkolót a kerítés külső oldalához, a gyerekeket ne érje a benzingőz. A szokatlan alakú épület közepén nagy belső térrel – amely sok közös program rendezésére adott lehetőséget – a hozzá kapcsolódó folyosókon kialakított csoportszobákkal és külön fürdőszobával, öltözővel egyedivé vált. A 2000-es évek elején eredményesen pályáztunk európai uniós támogatásra, így a következő években sikerült teljes körűen felújítani az épületet. Az összeg egy részét eszközfejlesztésre használhattuk, ezzel lehetőséget teremtettünk sajátos nevelési igényű gyerekek befogadására is.

– *Milyen pedagógiai programmal indult az óvoda?*

„Erzsi néni” pályakezdőként, a Duna Cipőgyár óvodásainak körében (1974)

– A ’90-es évek elején-közepén a lakótelep még folyamatosan épült, sok új beköltözővel. Előfordult 36 fős csoportlétszám is. Nagy volt a túljelentkezés, és kértük a GYES-en lévő anyukákat, hogy ebéd után vigyék haza a gyerekeiket, mert helyszűke miatt nem tudtuk volna letenni az ágyakat. A pedagógiai programunkba beépítettük a néptáncot. Újpesten korábban nem alakult ki a népi kultúra hagyománya – mert a település mindig sokféle tradíció gyűjtőhelye volt –, ám fontosnak tartottuk, hogy a gyerekek megismerjék a magyar folklórt. A beavatásnak a tánc, az ének és a mese a legjobb eszköze. Több, vidékről Budapestre költözött kollégám magával hozta szülőföldje népi hagyományait, ők mindezt hitelesen közvetítették a gyerekek számára. A családokkal közös programok szervezése ugyancsak fontossá vált. A lakótelepen élők átlagéletkora 40 év körül mozgott. A szülők napközben dolgoztak – sokan a katonaság, a rendőrség vagy az egészségügy munkatársai voltak – ezért hosszú éveken keresztül már fél 6-kor kinyitottunk, és este 6-kor zártunk. A gyerekek többsége naponta akár 10-12 órát is az óvodában töltött. Később átalakult a foglalkoztatottság, kevesen jártak korán munkába, ezért mi is átváltunk a hagyományos munkarendre.

– *Sokszor emlegeted a szülőket. Lényegesnek tartod a velük kialakított kapcsolatot?*

– Valóban így van. Az édesanyáknak és apukáknak kevés idejük jutott a kirándulásra és a regenerálódásra, ezért felajánlottam, hogy az óvoda kertjét hétvégén használják játszótérként. Mosdó- és WC-használatot is biztosítottunk. Ez körülbelül 20 éven keresztül így működött. A családi programokat igyekeztünk pótolni. Az óvodai könyvtár nyitott volt a szülők számára is. Gyermekeirodalmat, és gyermekneveléssel kapcsolatos könyveket szereztünk be; amikor nyugdíjba mentem, kb. 4000 kötete volt az óvodának. A környezet szeretetére való nevelés mellett a rendszeres mozgás biztosítására, valamint a gyerekek anyanyelvi és kommunikációs képességének fejlesztésére törekedtünk. Ezekre a tevékenységekre építettük pedagógiai programunkat. Gyakran rendeztünk délutáni és hétvégi tematikus eseményeket, szintén a szülőkkel. Meghívtuk a tűzoltókat, a Rex Alapítványt,

vagy játszóházat szerveztünk. Nagy súlyt helyeztünk a külső világ megismerésére is. A csoportok minden héten „kirándultak”, valódi élményeket, tapasztalatot szereztek például a piacon, az erdőben, a patak mellett, a könyvtárban vagy a városházán, ahol még játékos esküvőt is tartottunk.

– *Személyes tapasztalatból tudom, hogy igen népszerűvé vált a Park Óvoda.*

– 2011-ben hozzánk csatolták a Lakkozó utcai óvodát is, ahol hasonló programok valósultak meg. 2013-ban szülői kérésre három német nemzetiségi csoportot hoztunk létre. Több család német (sváb) gyökerű volt, vagy a szülők évekig külföldön dolgoztak, és a gyerekek kicsit már beszélte a nyelvet. Felvettem a kapcsolatot az Újpesti Német Nemzetiségi Önkormányzattal, akik segítettek a nemzetiségi program összeállításában és nemzetiségi óvodapedagógus keresésében. 2014-ben először rendeztünk a Lakkozó Óvodában Márton-napi lámpás felvonulást. Megtanultuk az ünnephez kötődő dalokat, népi játékokat, és süteményt is süttöttünk. A nagy siker hatására a Pozsonyi úti német nyelvet oktató általános iskola segítségével igazi nyilvános felvonulást szerveztünk, a menet az Óratoronyig tartott. A következő évben az önkormányzat felkért, hogy kerületi szinten szervezzem meg a Márton-napi ünnepséget, azóta a Szent István téren fejeződik be a séta, amely tíz év alatt csak egyszer – a pandémia miatt – maradt el.

– *Nemcsak a gyerekekre és a szülőkre figyeltél, a kollégák sem maradtak ki a sorból.*

– A színvonalas munkavégzéshez elengedhetetlen a folyamatos szakmai képzés. Kezdeményezésemre és a szervezésemben indult el a kerületben az Óvodapedagógiai Nap az újpesti kollégák továbbképzése érdekében, neves szakemberek felkérésével. A programot azóta is megrendezik.

– *Jól választottál, szeretted a munkád. Hogyan összegeznéd a hitvallásod?*

– Az óvoda nem nevezhető csupán szolgáltató intézménynek. Itt nemcsak megőrizzük, hanem neveljük, fejlesztjük a gyerekeket. Kikérhetjük a szülők véleményét, hogy milyen hagyományokat építsünk az óvodai programba, hogyan ünnepeljük meg azokat, milyen kapcsolattartási formákat alakítsunk ki, és mire helyezzünk hangsúlyt. Csak a szü-

lőkkel együttműködve tudjuk elérni a zökkenőmentes iskolakezdést.

– *2017-ben lettél nyugdíjas, búcsúzóul még egy újabb kezdeményezést vittél sikerre.*

– A szülőkkel való konzultáció során derült fény egy hiányosságra. Az autista gyerekek közül többeket a legjobb szándék mellett sem lehet integrált nevelésben fejleszteni. Újpesten és környékén számukra megfelelő óvodás csoport sehol sem indult. Felvettem a kapcsolatot az újpesti EGYMI-vel (Egységes Gyógypedagógiai Intézmény), és kiderült, hogy náluk sincs iskolaelőkészítő képzés. A 2010-es években a Park Óvodában folyamatosan csökkent a gyereklétszám. Az önkormányzattal és a gyógypedagógiai intézménnyel egyeztetve, az óvoda egyik termében helyet biztosítottunk az autizmussal élő gyerekek számára. 2017 őszén indult a ma is működő fejlesztő csoport.

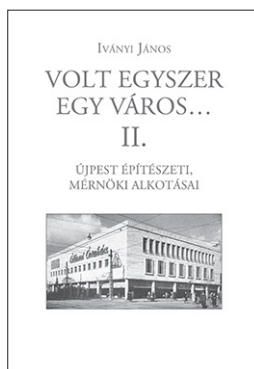
– *A nyugdíjasnak sosincs ideje. Két gyermeket neveltél fel, hat unokád van, több civil szervezet tagja vagy és a Károli egyetem pedagógiai karán is tanítasz.*

– Soha nem tudtam megelni közösség nélkül, és örülök, hogy több civil szervezetnek is tagja lehetek. Nagy megtiszteltetés volt számomra, amikor a Károli Gáspár Református Egyetem az oktatói közé hívott. Rengeteg lehetőséget látok e szép feladatban, amely végtelenül inspirál. □

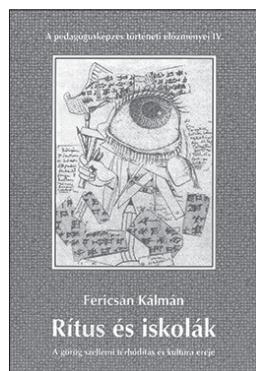

Majzik Ferencné, a Park Óvoda vezetője (2004)

Könyvek Újpestről

Újpest Önkormányzata támogatásával, az idei Városházákra jelent meg a Volt egyszer egy város... II. című kötet. A könyv szerkesztője (és a fejezetek többségének szerzője) Iványi János Podmaniczky-díjas építómérnök, Újpest díszpolgára. E címet azzal érdemelte ki, hogy mérnökként, elkötelezett műemlékvédőként és helytörténészként évtizedek óta szakértő szemmel kutatja és dokumentálja lakóhelye épített örökségét. A régi épületekről, műtárgyakról szóló írásait lapunkban rendszeresen publikáljuk. Csokorba gyűjtve ezekből állt össze a dokumentumokkal és fotókkal bővített új kötet. Virtuális sétát tehetünk Újpest különleges házai, emléktáblái, alul- és felüljárói, templomai és gyárjai között. Az igényes kivitelű könyv a Kossuth Kiadó gondozásában jelent meg.

Fericsán Kálmán – kerületünk Újpestért díjas pedagógusa – nyugdíjba vonulása után hatalmas kutatómunkába kezdett, hogy megírja a pedagógusképzés történeti előzményeiről szóló négyrészes tanulmánykötetét. A sorozat első három darabja rendre megjelent, a negyedik könyv befejezését azonban, a szerző váratlan halála megakadályozta. Barátai összefogtak, és a meglévő jegyzetek alapján sajtó alá rendezték az elkészült fejezeteket, amelyeket a közelmúltban adtak közre. A befejező mű a görög szellemi térhódítás és a kultúra erejéről szól, de lapjain a távol-keleti nagy kultúrák mellett a zsidó és a keresztény világ is önálló fejezetet kapott. A könyvet jegyzetek, kronológia, valamint szakirodalmi forrásjegyzék egészíti ki. A kötet az N. J. Pro Homine Alapítvány kiadásában jelent meg.

A könyvek megvásárolhatók a helytörténeti gyűjteményben. (Berda József utca 48.)

Városházai elismerések

Augusztus 25-én, az Újpesti Városházák alkalmából Újpest Önkormányzatának Képviselő-testülete Újpestért Díjban részesítette Turnerné Gadó Ágnes pedagógust, a Karinthy Frigyes Kéttanítási Nyelvű Általános Iskola igazgatóját; Molnár István Gábor operatort, fotográfust, az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat elnökét; valamint Bánka Gyulát, a fiatal labdarúgókat támogató Bánka Kristóf Alapítvány elnökét. Újpest Elismerő Oklevele díjban részesült: az Anda és Fiai Kárpitosipari Kft.; Horvay Sándor, az UTE Cselgáncs Szakosztályának edzője; Lebovits György önkéntes fotóriporter; Zsombók István és felesége Hegedűs Gyöngyi kerékpárszaküzlet és -szerviz tulajdonosok, valamint Óvádi László, az Újpest Futsal Klub sportigazgatója. A kitüntetéseket a városháza dísztermében Déri Tibor polgármester adta át.

Babits centenárium

Augusztus 25-én, Babits Mihály születésének 140. évfordulója alkalmából szabadtéri kiállítás nyílt a városháza mellett. A tárlat a költő életének meghatározó helyszíneit is bemutatja.

Dr. Sipos Lajos irodalomtörténésznek, Újpest díszpolgárának a Babits-monográfiája – Újpest Önkormányzatának támogatásával – ősszel jelenik meg. A könyvbemutatót november 23-án 17 órakor tartják a Városháza dísztermében.

Felújított síremlék

Augusztus 26-án, a Megyeri temetőben dr. Semsey Aladárra emlékeztek. Az 1922 és 1938 közötti időszak városvezetőjének pályáját dr. Trippon Norbert alpolgármester idézte fel az Újpest Önkormányzata által felújított síremléknél.

Szoboravatás

Augusztus 26-án, a Perényi Zsigmond utca határolta kis parkban – egykori lakóháza közelében – ünnepélyes keretek között felavatták Prém Margit református pedagógus, a budapesti Skót Iskola igazgatójának mellszobrát. Tóth Dávid szobrászművész alkotása előtt Bedő Kata alpolgármester és Rojkó Annamária szerkesztő mondott avatóbeszédet.